

## MARKO MARUL PEČENIĆ I NJEGOV LIKOVNI KRUG

Likovna umjetnost Marulićeva kruga nije odjednom nastala niti je pripadala samo užoj skupini njegovih prijatelja, već je bila ukorijenjena u antičko tlo Salone i Dioklecijanove palače, a razvijala se zatim iz tekovina splitskog srednjovjekovnog likovnog stvaranja. Pjesnik Marko Marul Pečenić se, dakle, pojavio na naslagama antičke i srednjovjekovne kulture u zbijenom malom gradu i krug likovne umjetnosti oko njega bio je širok po svojoj davnoj prošlosti iako sužen u svojoj maloj sredini. Njegov znatiželjan i stvaralački duh nije ga mogao izbjeći, pače ta bogata, slojevita i nabita kulturno-umjetnička baština i stvaralačka sredina morala je na nj djelovati kao na koljenovića i potomka starog roda istaknutog u toj sredini otvorenoj mnogim kulturnim strujanjima koja su stizala na našu obalu sa susjednih prekomorskih žarišta.

On se upravo kao pripadnik srednjovjekovnog plemstva jednog malog grada izloženog na granici zapadnoevropskih zemalja i morao utjecati kršćanstvu uvjeren da će time obraniti svoju domovinu, svoj zavičaj a i imovinu od mogućeg osmanlijskog osvajanja. Tim je jačao svoje srednjovjekovne nazore, ali je ujedno kao napredan sin svojega vremena prilazio humanizmu i renesansi. U njegovom se književnom djelu a i životu prepliće stoga srednjovjekovna predaja i humanizam jednako kao što se u njegovoj zavičajnoj sredini povezuje antička spomenička baština, Salona i Dioklecijanova palača, sa srednjovjekovnom nadogradnjom, sa zvonnicima i kaštelom, s romaničkim i gotičkim zgradama, kao što se narodni jezik puka prepliće i zvuči istančan u Marulićevom pjesničkom djelu skupa s latinštinom humanista.

Stoga treba istaknuti da je njegov umjetnički likovni krug začet davno prije njegove pojave, pa ga on nije mogao mimoići ali nije mu bilo moguće ni zastati u njemu pred snažnom pojavom renesanse i humanizma.

Marulov Split je sazidan na zbijenom, velebnom i izrazitom kasnoantičkom zdanju Dioklecijanove palače i tim je u svojem začetku bio likovno oblikovan i vidljivo ispunjen davnom umjetničkom predajom. Taj srednjovjekovni grad nije podignut na slobodnom i bezličnom prostoru, pa nije ni smislio svoj novi urbanistički plan niti se poput mnogih srednjovjekovnih gradova slobodno gradio, već preoblikovao i uređivao velebnu ruševinu za svoj životni prostor i rast. Za to mu bijaše potrebit dvostruki napor, da se urbanistički sredi i iskoristi za novu namjenu obrambene zidine. carev Mauzolej i Hram u Dioklecijanovoj palači, te da postepeno ruši nepotrebno i glomazno zide, raskomada široke prostore, podupre ruševne lukove i svodove, suzi široke antičke ulice, podijeli dvorane, sasiječe gizdave oblike i suvišan građevni ukras, te da se ugnijezdi u ruševine, provuče kroz njih i uz njih prikrpi svoje kukavne izbjegličke stanove, a zatim da smišljeno i postepeno u čvrstoj kamenoj građi stvara nov grad i carevoj Palači promijeni, smanji mjerilo svodeći je u novo srednjovjekovno boravište male općine.

Za taj preobražaj trebalo je napora i postepene snalažljivosti. Ruševina je oživjela i u XII stoljeću poprimila izgled doličan slobodnoj, samostalnoj općini koja je koristeći se svojim prometnim položajem a i povijesnom predajom tla počela učvršćivati svoj ugled, oblikovati svoju vlast kroz gradsko vijeće, upravu i zakonik, razvijati zanatstvo i poljoprivredu, trgovati morem i kopnom i sklapati trgovačke ugovore s prekomorskim gradovima pa i ratovati sa susjedima u obrani svojih posjeda, preplićući kroz sve to antičku i bizantinsku predaju i mudrost iskustava, mireći sirove došljake, tražeći zaštitu moćnih susjeda i obuzdavajući nasilja pojedinaca.

To snalaženje male općine u političkim previranjima okolnog svijeta a i u vlastitom društvenom oblikovanju odrazilo se i u građenju grada. Izmirili su se prostori upravljanja, stanovanja i rada, molitve i trgovanja. Izdubli su se zdenci za kišnicu, skladišta za hranu, osigurala su se ognjišta od požara, a zidine i gradska vrata od neprijateljskog napadaja s mora i kopna, obradila okolna polja. Sve se protkalo likovnom umjetnošću, koja je rukotvorinom umjetničkih zanata obuhvatila pročelja i unutrašnjosti kuće, kule i crkve, namještaj i alat, nošnju, svakidašnji pribor, oružje i lađu, pa je stoga likovni izraz i oblik postao blizak srednjovjekovnom čovjeku.

I u Splitu se nadovezivao slijed umjetničkih slogova. Zidale su se i zbijale u Dioklecijanove stražarske hodnike i uz zgrade i hramove predromaničke crkvice, rasli njihovi zvonici a pleterni reljefi se nastavljahu na bujnije i istančanije rimske. Poganski

antički sarkofazi i ponutrice se i dalje upotrebljavahu kao i sva zdanja koje se moglo zbog podesnog oblika i čvrste kamene građe privesti novoj svrsi. Veličanstveni i glomazni pritisak nametljivog i rječitog kasnoantičkog graditeljstva nije ugušio izraz ranosrednjovjekovnog majstora, pa su i prvi splitski poznati kipari Dominik i Petar istakli svoje ime i zanimanje na svoj čedan rad.<sup>1</sup>

Romanički slog XIII stoljeća unio je više čvrstoće u zidanje i više reda u urbanističkom snalaženju. Zidari su zidali uske višekatnice mirnih pročelja čiji čedni omjeri i reljefni ukrasi poprimahu slikovitost na vratima, na zidnim vijencima i biforama, povezujući se u ulične cjeline. Stolnu crkvu nije trebalo graditi jer je careva grobnica poslužila za nju i praktično i simbolički, pa su općina i nadbiskupija istakli svoju moć na raščlanjenom, slikovitom i visokom zvoniku. Kipari ikonografske motive preuzeše iz zapadnoevropskih likovnih slikovnica i maštovitog bestijarija, ali su ih zaoblili, uskladili i proželi svojim vlastitim stvaralačkim duhom. U XIII stoljeću majstor Oto i kipari Radovanova kruga dosegnuše najveći umjetnički izraz romaničkog splitskog kiparstva.

Rezbari, zlatari i tkači su upotpunjavali njihova djela, ugleđavši se i u umjetnine koje su nadbiskupi i moćniji građani unosili iz većih kulturnih žarišta. Prema pouzdanom pisanju Arhidakona Tome, nadbiskup Lovre, koji je mnogo utjecao na prilike u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, posjedovao je raskošnu srebrninu koju mu je skovao zlatar podučen u Antiohiji, a Rogerije je uredio svoj dvor ukrašenim stropovima, dragocjenim namještajem, bogato opremljenim stolom, pokrivačima kreveta i snabdio se raskošnim haljinama.<sup>2</sup> Obojica su zacijelo djelovali na svoju sredinu. Slikari i zlatari Matej i Aristodije su bili osobito cijenjeni, njihova se nemirna umjetnička narav nije ograničila samo na slikanje i kovanje umjetnina pa su širili i bogumilstvo u buntovnoj mediteranskoj sredini, da bi se zatim uplašeni od premoći crkve, prevrtljivi i koristoljubivi kao mnogi umjetnici, vratili istančanosti svojega zanata.<sup>3</sup> Djela rezbara i slikara Andrije Buvine, izrezbarene vratnice stolne crkve i nestala freska kršćanskog Herkula, sv. Kristofora, koja je svjedočila usmjerenost srednjovjekovnog Splita k moru, oba ostvarena na najuglednijim mjestima grada, svjedoče kako se rad umjetnika pučkog hrvatskog imena cijenio u srednjovjekovnoj općini. Njegov strog i sažet izraz pokazuju raskošna sjedala stolne crkve, djela njegovih darovitih učenika, a i ikone Gospâ splitskih slikara XIII stoljeća koje se približuju najizrazitijim djelima ondašnjeg romaničkog slikarstva.<sup>4</sup> Njihova naslikana velika raspela će pored svoje likovne vrsnoće pokazati istu snažnu izrazitost i duboku zornu dojmljivost kao i »Gospin plač« čiji sam ulomak našao u Splitu.<sup>5</sup> Na jednom od tih naslikanih raspela Kristova se glava naginje i podsjeća na prastare stihove u kojima se Bogorodica, kao u pjesmi sv. Venancija Fortunata, pjesnika jedrih pjesama na pučkoj latin-

štini iz vremena Merovinga, a u prijevodu koji potječe od splitskih »začinjavaca« i »naših starih poet«, kako bi Marko Marul rekao, obraća križu:

*Pricloni se driuo crisa  
Da se cha mni sin pribliša  
Ca mni prigni chite tuoie  
Da s pocinu tuge moie.<sup>9</sup>*

U toj stvaralačkoj sredini, koja se čvrsto držala predaja, pomlađivao se i rod Marula Pečenića koji je već u XIV stoljeću sazidao svoju palaču dvojnih prozora romaničko-gotičkog sloga i na njima istakao svoj plemićki grb u čijem štitu se šire krila orla i korača lav,<sup>7</sup> znamen poleta i snage. Mnogo ranije od pjesnikove pojave počeo se ocrtavati krug iz kojeg će izrasti poletna i snažna pjesnikova ličnost, njegov će rod svojim znanjem i imanjem sudjelovati u razvitku svojega zavičaja i tu će djelatnost ispoljiti i u neminovnom dodiru s likovnim umjetnostima i umjetničkim obrtima koji su prožimali prostor starog grada.

To prožimanje se osjetilo još više u XV stoljeću kada su se obogaćene splitske obitelji počele povoditi za svojim novim gospodarom, Mlecima, koji je svojski prihvatio kićeni gotički slog da istakne svoje bogatstvo i moć. Velike građevine, prozračna pročelja, smioni lukovi i blještave osobitosti tog zadnjeg razdoblja velikog međunarodnog sloga u uskom prostoru Splita nisu se mogle ostvariti, pa se njegov kameni ukras, propupao u XIV stoljeću, sada, u XV stoljeću, sve više rascvjetavao pod šiljastim lukovima prozora i vrata. Ipak se, kao što pokazuje romaničko-gotička propovjedonica stolne crkve iz XIV stoljeća<sup>8</sup> i neke zgrade slijedećeg stoljeća, ukorijenjena predaja romaničke stilizacije još uvijek održavala u sredini privrženoj čuvanju iskušanih, umjerenih oblika. Preinačile su se tim ukrasom mnoge kuće pa i predromanička crkva sv. Duha,<sup>9</sup> u novijem dijelu grada, gdje je i Nikola Pečenić, pjesnikov otac, imao dom. Postaviše joj vitka i slikovita vrata, dvorišni ulaz i zvonik na preslicu u gotičkom slogu.

U gradu je radilo nekoliko graditelja i klesara a susreću se među njima i oni iz Trogira, čija su djela i ranije bila uzidana u zvoniku, i oni iz Dubrovnika i dalekog Bara,<sup>10</sup> ali kada je prevladao svojom zavodljivom raskošću »cvjetni gotički slog«, prvi splitski nadbiskup hrvatskog imena pozvao je Bonina Milanca da uzveliča oltar gradskog zaštitnika. Došavši iz velikog središta talijanske gotike majstor se usudio velebnoj zamisli careva Mauzoleja suprotstaviti kićenu gotiku, koju će splitski slikari Duje Vušković i Ivan Pavlov upotpuniti istančanim freskama umetnuvši u njih i mali akt, golog mladića s mačem.<sup>11</sup> Vuškovićeva radionica bila je poznata pa je i daroviti dubrovački slikar Ugrinović poslao u nju svojega sina da uz mladića iz Grahova i umjetnikova sina uči slikarstvo.<sup>12</sup>

I proslavljeni Blaž Jurjev nije mogao mimoći Split. On je svoj žarki kolorizam i ozbiljnost izraza pokazao na naslikanom raspelu u crkvi konventualaca, gdje su Marulići imali svoj grob.<sup>13</sup> Vjerojatno je tada, u prvoj polovici XV stoljeća, ispisan i iskićen minijaturama i inicijalima u Splitu i glagolski Hrvojev misal. Čuvao



*Grb Jurja Marulića na dvorišnim vratima njegove kuće u Splitu.*

se u crkvi sv. Mihovila u kojoj se glagoljalo, a kraj koje su »začinjavci« sastavljali svoje hrvatske pjesme,<sup>14</sup> posluživši za uzor i Marku Marulu.

Ali u osvit njegova rođenja zazvučala je jedrina »cvjetne« gotike u djelima najdarovitijeg našeg umjetnika starijeg razdoblja — Jurja Dalmatinca. Taj će Zadranin, odgojen u Mlecima, svjetovnim palačama i raskošnim oltarima, osobito svojim reljefima Kristova i Arnirova mučenja predstaviti Splitsanima renesansu i grad

će uoči Marulova rođenja doživjeti najveću vrsnoću svojega likovnog uspona. Pjesnikova obitelj je također u tom sudjelovala upravo u doba njegove mladosti. To svjedoče pojedini građevinsko-klesarski ulomci iz druge polovice XV stoljeća izrađeni u slogu Jurjeve cvjetne gotike; dvorište palače Jurja ili Ivana Marulića s njegovim obiteljskim grbom na dvorišnom ulazu i vratima u kasnije nagrđenom dvorištu, skrivenom u Žarkovoj ulici kraj Gradskog muzeja, tri kasnogotičke glavice od kojih jedna nosi Marulićev grb a pripadahu vjerojatno loži neke njihove raskošne kuće i jedan okrugao reljefni medaljon također s njihovim grbom.<sup>15</sup>

Ti su ulomci rad radionice Jurja Dalmatinca ili njegova učenika Andrije Alešija i svjedoče o tome da je pjesnikova obitelj, a vjerojatno i on sam, bila povezana s najjačim predstavnicima gotičko-renesansnog sloga u Splitu i sudjelovala u poljepšanju grada u kojemu se tada zaokružavala urbanistička pozornica splitskih humanista, Marulićeve družine, braće Papalića, Frane Božičevića, Jere i Frane Martinčića, Nikole i Antuna Albertija i ostalih. Ti su vlasteličići proživjeli mladost na živahnom trgu sv. Lovre koji se tada poljepšao slikovitim sklopom gradske vijećnice, Kneževe palače i zvonika gradskog sata čitajući danomice na pročelju jednog dućana humanističko geslo:

NOSCE TE  
IPSVM

Okupljali su se u velikoj Papalićevoj palači koju je saziđao Juraj Dalmatinac uklesavši na njenim dvorišnim vratima bahato geslo tih humanista i bogataša: »O psi, ne lajte na velikoga zmaja, jer taj može i bikove progutati«, a na kućnom ulazu mjesto pobožnog srednjovjekovnog zaziva istaknuli spoznaju da čovječjom sudbinom pa i imovinom Papalića odlučuje Fortuna. U tom Jurjevu dvorištu Marko Pečenić i Dmine Papalić su okupljali salonitanske natpise i time udarili temelj našem prvom poznatom lapidariju, a kao znamen, ali i stvarni dokaz povezanosti između renesanse i antike, ostala je još i do danas nasmijana glavica mladog genija otrgnuta s Dioklecijanove palače i uzidana sred trokutnog zabata<sup>16</sup> renesansnog prozora njihova dvorišta, koje je vidjelo Marulićevo i Papalićevo prijateljstvo opjevano i početkom XVIII stoljeća od baroknog splitskog pjesnika Jerolima Kavanjina:

*Domu viđu Papalića  
meu svoje mudra i časna  
slavnom Marku Marulića  
veoma draga i priazna  
knjige i pjesni za toj svite  
još meu njima zaimenite.<sup>17</sup>*



Papalićeve se kuće isticahu kamenom raskošnošću i u baroknom XVIII stoljeću pa i Kavanjin o njima pjeva:

*Papalići njegda biše  
prvi našu meu gospodu...  
tih bogastvo još ne lažu  
hiže ke se njihje kažu*

Takvih palača i kuća većih ili manjih, raskošnijih ili jednostavnijih, bilo je u Splitu nekoliko pa je u sličnoj vjerojatno živio i sam pjesnik, jer se s već spomenutih ulomaka gotičkog sloga i s renesansnog Marulićeva grba u kasnije potpuno pregrađenoj kući kraj krstionice sv. Ivana<sup>18</sup> vidi da su njihove kuće morale biti raskošno sazidane u gotičkom slogu XIV stoljeća, a zatim u cvjetnoj gotici XV i renesansi XVI stoljeća. U jednoj od njih je živio u doba pjesnikova djetinjstva Jakov Ardito, mletački vojni službenik rodom iz talijanskog grada Creme. Ukus toga časnika još se vidi po renesansnom grobu koji je podigao svojoj supruzi,<sup>19</sup> pa je očito da on zbog svojega dostojanstva i otmjenosti ne bi živio u kući Nikole Pečenića, koju je 1462. godine drvodjelac Grgur Pavlov popravljao, da nije bila lijepo opremljena. U pjesnikovo vrijeme nisu se u Splitu stvarala velika umjetnička djela, ali je renesansa ipak prodirala preplićući se s kićenom gotikom u kojoj je još tinjao plamen Jurja Dalmatinca, čijim se djelima bijelim i svježim polikromiranim Marulić mogao diviti u Splitu za života velikog umjetnika. Juraj je, naime, umro 1473. godine kada je pjesnik imao dvadeset i tri godine.

Renesansa se ispoljila u Marulićevo doba vrlo čedno u franjevačkoj crkvi i samostanu na Poljuđu i to u skladnom dvorištu s pilastrima izljebanih glavica koji drže dvokrilni trijem, u pročelju crkve s gotičko-renesansnim vratima i pobočnim kapelama u jednoj od kojih je s vanjske strane uzidan poganski rimski natpis koji potvrđuje da Marko Marulić ni Dmine Papalić, koji je s pjesnikom bio u rodu,<sup>20</sup> nisu bili osamljeni u skupljanju antičkih spomenika. Pod gotičkim svodom jednobrodne crkve podignuti su u Marulićevo vrijeme renesansni oltari, koji se, zbog toga što vjerojatno bijahu drveni nisu, na žalost, sačuvali. Marulićev ujak, brat njegove majke Dobrice, splitski plemić Janko Alberti ostavio je u svojoj oporuci poljudskoj crkvi trideset dukata za oltarnu sliku, ne spominjući što treba prikazivati, ali moglo bi se pretpostaviti, s obzirom na godinu njegove oporuke 1493, da je to vrijedna pala »Pomoćnice kršćana sa sv. Ljudevitom Tuluškim i sv. Sebastijanom« mletačkog slikara Benedetta Diane.<sup>21</sup> Marulić je bio jedan od izvršitelja ujakove oporuke, pa je vjerojatno i on mogao sudjelovati u narudžbi tog djela i doći u vezu s njegovim slikarom.

U njegovo vrijeme svetište poljudske crkve je ograđeno gotičko-renesansnom ogradicom stupića s likovima Navještenja koju je 1493. godine izradio poznati splitski kipar Mihovil Miljajević. On je možda izradio i ukusan zidni svijećnjak za uskrсну svijeću, koji je ostao na mjestu, dok je ogradica skinuta i sačuvao joj se samo ulomak u samostanskoj zbirci.<sup>22</sup>

Splitski su plemići zbog uskog prostora u starim gradskim crkvama pohitali graditi svoje grobnice u novoj poljudskoj crkvi i na njihovim nadgrobnim pločama ispoljila se u pjesnikovo vrijeme renesansa u plitkim jasno raspoređenim reljefima, okruženim okvirom prekritim stiliziranim lozicom. Ističe se među njima ploča Katarine Žuvić u kojoj je mlada vladika, umrla nakon poroda, prikazana u renesansnoj nošnji Splitske veoma realno. Pletenice joj omotavaju glavu, a duga naborana haljina širokih rukava prekriva tijelo. Tužni natpis nije datiran, ali tordirani stupići i luk s visećim arkadicama odaje kasnu gotiku pa će brižljivo i u pojedinostima izrađeni reljef potjecati iz kraja XV ili početka XVI stoljeća kada je »cvjetna« gotika rasipala svoje bogate ukrase i predavala ih renesansi da ih stilizira.<sup>23</sup> Sjetni lik mlade Katarine Žuvić svojom sitno do u pojedinosti obrađenom raskošnom ženskom nošnjom podsjeća nas na Marulićevu podrobno i blistavo opisanu odjeću Judite. U tom tetošenju ženskog lika otkrit će se ista sklonost i bezimnog splitskog klesara i njemu suvremenog poznatog pjesnika.

Ali pored »cvjetne« gotike na splitske klesare će, jednako kao i na Marulića, djelovati i antika. Očita je opreka iscrpno obrađenom liku tragične Katarine Žuvić nadgrobna ploča neznanke oblikovane široko i bez obrade pojedinosti, s glavom poduprtom o lijevicu i spuštenom desnicom, mnogo plastičnije, u jednostavnoj antičkoj nošnji i tužnom stavu poput rimskih nadgrobničkih žena. Očito je da je zamišljena i izrađena pod utjecajem solinskih nadgrobničkih spomenika i nigdje se kao na toj zagonetnoj ploči i na reljefu sv. Ivana nad dvorišnim vratima crkvice sv. Jere na Marjanu<sup>24</sup> ne ispoljava toliko u Marulićevo vrijeme antički, rimski utjecaj na renesansno kiparstvo Splita. Štovanje antike ne unosi samo pjesnik u svojoj pažljivoj obradi salonitanskih rimskih natpisa koje je u svojoj kući bio okupio njegov prijatelj Dmine Papalić, već joj obraćaju pažnju i poljudski franjevci. Oni su sred začelja pobočne kapele svoje crkve u XVI stoljeću uzidali veliki poganski nadgrobni natpis mladom Gaju Orhidiju Amemtu koji se nalazio na njegovom nestalom mauzoleju,<sup>25</sup> što se dizao vjerojatno negdje u prikladnoj okolini samostana u I stoljeću prije naše ere. Taj pitomi obalni predio je radi svoje luke i prostranog tla zastalno bio napučen već u antičko vrijeme. To potvrđuju antički natpisi, velika korinthska glavica, tragovi antičkih ruševina u jugoistočnom kutu franjevačkog vrta, a osobito temelji velike rimske zgrade na kojoj je sagrađena predromanička crkvice sv. Trojice.<sup>26</sup>





Nadgrobna ploča Polidora i Nikice Alberti na Poljudu u Splitu,  
iz 1505. godine

I na tom je predjelu, dakle, naša renesansa izravno povezana s antikom, a u tom spletu prisutan je i pjesnik Marulić. Na Poljudu je on imao svoja zemljišta,<sup>27</sup> a u crkvi su bili grobovi njegovih znanaca i prijatelja, rodbine i potomaka. Na jednoj ploči baroknih oblika je njegov obiteljski grb združen s onim starog roda De Petrachis i natpis MARVLORVM. PROGENIES. Na drugoj je ime Marina Domića koje je 1512. uzalud pokušao podići bunu građana protiv mletačke vlasti, pri čemu vjerojatno ni pjesnik, koji se nije u stihovima dodvarao Mlečićima a bio je prijatelj njihova protivnika hrvatskog bana Petra Berislavića, nije ostao ravnodušan. Na trećoj ploči je lik pjesnikova prijatelja Tome Nigrisa humaniste i diplomate, čiji oštećeni kameni nos na nadgrobnoj ploči spominje početkom XVIII stoljeća barokni splitski pjesnik Jerolim Kavanjin:

*Drugi al sestrić, ere dilo  
blaga svoga njen ne priađa,  
nosa mu odbi kus nemilo  
u vrućini smamna jeda:  
da mu é i krnj nos neliečni  
nič je, kad mu e pokoj viečni.<sup>28</sup>*

Marulić je bio Tomin prijatelj pa mu je stoga i posvetio svoje djelo Quinquaginta parabole, koje je doživjelo nekoliko izdanja, a u oporuci mu je ostavio svezak Platonovih djela na latinskom prijevodu istaknuvši da mu ih dariva, jer ga je Nigris jako volio. Taj dar nam otkriva iskreno prijateljstvo između te dvije istaknute ličnosti i njihovo štovanje antičkih pisaca, iako ih nije povezivalo samo to već i zajedničko nastojanje u obrani domovine od Turaka. Niger je, i sam po rodu i starini Hrvat<sup>29</sup> kao i Marulić, posvetio pjesniku uspjelu poslanicu u kojoj je pohvalio govor splitskog nadbiskupa Bernarda Zane na lateranskom koncilu 1512. u kojem je, kao i Marulić u pismu papi Hadrijanu VI, upozorio na opasnost od Turaka. On je pohvalio i Pribojevićevo djelo u kojemu slavi Slavenie. Nigrisov portret što ga je izradio Lorenzo Lotto, veliki i napredan mletački slikar, Giorgioneov sljedbenik i čuveni portretist Marulićeve vremena, za kojega je Tizian kazao »dobar kao dobrotā, krepostan kao krepost«, nalazi se još u poljudskom samostanu. Sama činjenica da se Toma Nigris, koji je u Splitu imao svoju renesansnu kuću od koje je ostao tek grb<sup>30</sup> i bio koljenović, dao portretirati od tog istaknutog majstora očituje njegovo shvaćanje onda najnaprednijeg slikarstva, toliko naprednog da bismo danas mogli reći da nas ono upravo tim portretom vodi iz renesanse u impresionizam XIX stoljeća.

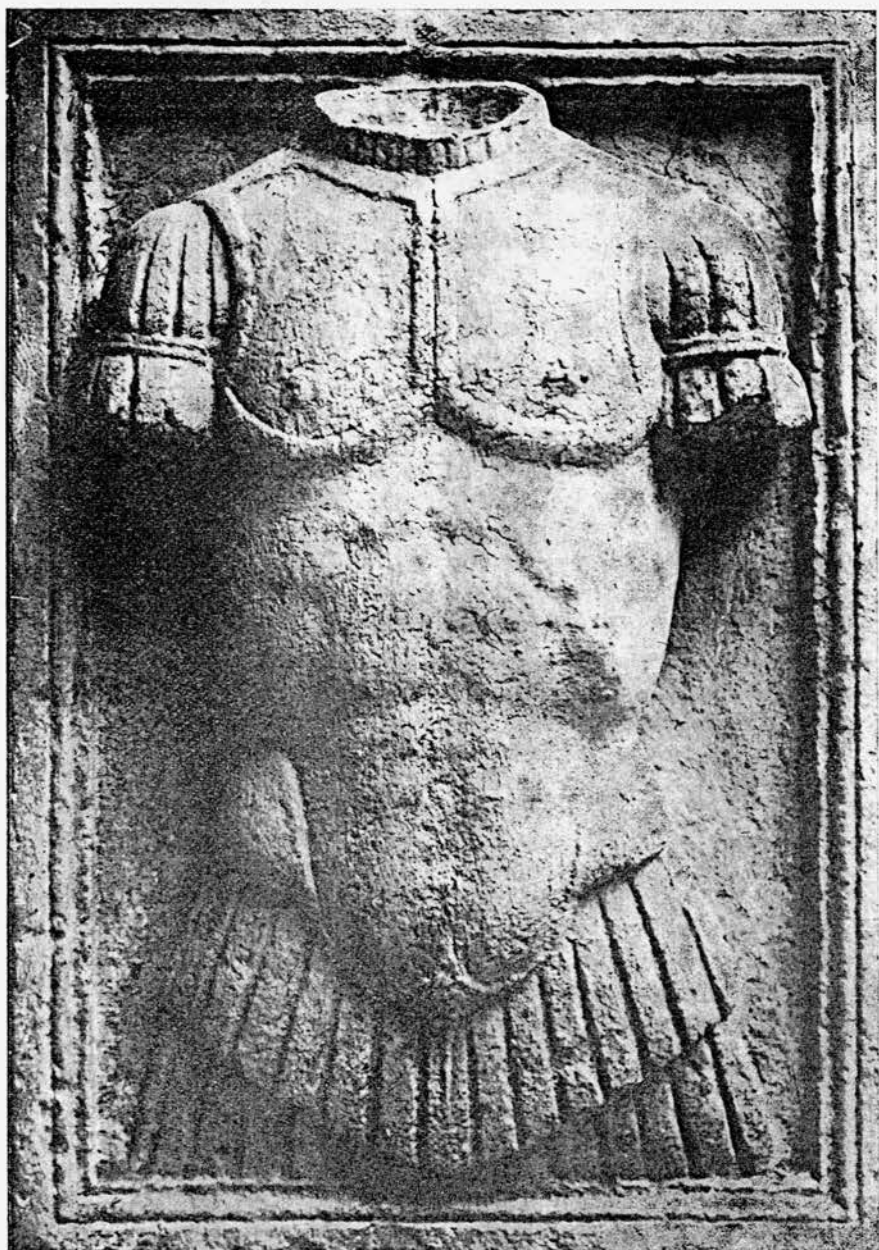
I nije to slučaj što se kraj Marulićevih knjiga ispunjenih njegovim vlastoručnim primjedbama na rubovima, koje je on oporučno ostavio poljudskom samostanu, našlo to dragocjeno slikar-



*Grb na nadgrobnoj ploči Marulićevih nasljednika u Splitu na Poljudu*



Nadgrobna ploča Tome Nigrisa iz 1527. g., u Poljudu



*Reljef poprsja na gradskim zidinama u Splitu, iz 1503. g.*



sko remek-djelo koje prikazuje misaoni lik tog humanista, koji je i sam pisao povijest svojega naroda i osobno osjetio njegovu tragediju primoran da napusti svoju skradinsku biskupiju i da se skloni na Poljud. I on se kao i Marulić zalagao za obranu svoje domovine, pa ga je njen veliki branilac i Marulićev prijatelj hrvatski ban i biskup vesprimski, Trogiranin Petar Berislavić, slao kao svojega poslanika papi Leonu X, caru Karlu V i drugim vladarima.

Uz samostan je i prostrani ograđeni vrt, povrtnjak i perivoj u kojemu sjenice uzdignute na osmerostranim kamenim stupovima, koji su još poredani u dvorede a nekoć bijahu i uz zidove, strogi renesansni križni raspored puteljaka, te voće i povrće podsjeća na pjesnikov realistički opis »žardina« u pjesnikovoj »Suzani«. Takvi su mu perivoji i voćnjaci renesansnog Splita i mogli nadahnuti taj opis, to više što je on imao svoj vrtić s bunarom u predjelu Jame.<sup>31</sup>

Poljudski je samostan, dakle, iako promijenjen i nagrđen, ipak svojom vitkom kulom, koja nalikuje onima na drvorezima kojim je ilustrirana »Judita«, svojim umjetninama ipak zadržao nešto od ondašnje Marulićeve kulturne sredine.

U gradu se još tu i tamo vide ulomci građevina zidanih u pjesnikovo vrijeme. Znajući da se renesansa razvijala i nakon njegove smrti, osobito zbog pokrajinskog zakašnjenja u Splitu, treba spomenuti bar one koji su nastali za njegova života.

Gradski zidovi, istočni zidan 1467.<sup>32</sup> i sjeverni podignut 1469.<sup>33</sup> godine, djelomično su nedavno srušeni da se iza njihove bezličnosti istakne Dioklecijanova palača, ali je ostao njihov najljepši dio sazidan 1503, onaj sjeverni na kojemu se dekorativno kiparstvo uskladilo s čvrstim zidom sagrađenim velikim kamenima po uzoru onih na Dioklecijanovoj palači. Velika renesansna edikula s visokim reljefom mletačkog lava je propala ali je nad njenim srušenim krovom ostao Gospin reljef, vjerojatno rad Marina Vladića, učenika Nikole Firentinca,<sup>34</sup> i u srednjem dijelu zida tri ploče s mirno stiliziranim reljefima vojničkih, obrambenih znamenja. Na jednoj je na deblu s mladicom natakuta kaciga s perjanicom, na drugom prsni oklop antičkog oblika a na trećem se naziru vršci pobjedonosnih helebarda. Raspored reljefa odava slobodno kompoziciono shvaćanje i renesansni smisao za ukrašavanje širokih ploha koje su odmakle od čičkanja »cvjetne« gotike. Vjerojatno je to rad brojne skupine splitskih graditelja i klesara hrvatskog imena koji su 1502—1503. zidali na poprayku gradskih zidina, pa i tih na Pisturi,<sup>35</sup> na kojima natpis ističe da su podignute »*parco sumptu*«, kao da se željelo pred mletačkom vlasti, kojoj su dalmatinske općine trajno upućivale molbe za obnovu svojih utvrda, opravdati te neznatne reljefne ukrase, iako su i građani u svojim oporukama prema zakonskoj odredbi, ostavljali novac za njihovo održavanje, pa se i Marulić tome podredio gledajući i posljednjih godina svojega života



kako se učvršćuje sjeverni gradski zid na koji je knez i kapetan Splita Ivan Krstitelj da Molin (1520—1523) postavio svoj još sačuvani grb. Pjesnik je uvidio da su jedino zidine stvarna obrana pred turskom opasnosti pa je oko 1522. u pismu papi Hadrijanu VI naglasio: »Samo zidovima branimo svoj opstanak i zadovoljni smo što zbog nekog prividnog mira jedino gradovi naše Dalmacije nisu još opsjedani i izloženi jurišu. Pošteđeni su, dakle, samo gradovi, a



Reljef kacige na prolistolom deblu. Gradske zidine u Splitu, iz 1503. g.

sve ostalo je izloženo pljački i grabežu...»<sup>36</sup> Tih godina kada je Marulić bio upravo dovršio svoju »Juditu«, prožetu mišlju o obrani domovine od Turaka učvršćivao se, dakle, i njegov grad protiv njih. Pri učvršćivanju gradskih utvrda sudjelovao je i njegov prijatelj, sabirač salonitanskih natpisa Dmine Papalić sklapajući 1503. u ime općine ugovor za obnovu gradskog Kaštela i vrata s graditeljem Pavlom Pavlovićem, dok je sam pjesnik već 1474. svjedočio ugovoru između nadbiskupskog vikara i graditelja Zakočevića, Rudičića i Filipovića o gradnji kaštela u Sućurcu,<sup>37</sup> predosjećajući već stihove svoje »Molitve suprotiva Turkom«, koji:

*Bijući primaju kasteli, gradove  
tako t'sve obladaju priljuti lavove.<sup>38</sup>*

Prilagodavanje renesansnih gradnja velebnom antičkom građiteljstvu i urbanistički zaokruženoj sredini ispoljilo se u pročelju crkvice sv. Roka 1516. za čije je izdržavanje i pjesnik namijenio u svojoj oporuci novac koji će se dobiti od prodaje njegove srebrnine.<sup>39</sup> Zaštitnik od kuge, pred kojom je lučki grad danomice strepio, dobio je počasno mjesto, na Peristilu; polukružno pročelje njegove crkve, tipično u hrvatskoj obalnoj renesansi od Osora do Dubrovnika, nadovezalo se svojim punim lukom na prazne lukove peristilskog arhikolonata zaustavivši sklad njegova ritma. Jednako tako podređeno i skladno postavljena je 1533. godine raka Jakova Selebrija u predvorje Eskulapova hrama, izrađena po uzoru poganskih sarkofaga s maskeronom, ružama i natpisnom tablicom a bez kršćanskog znaka iako je on bio ugledan svećenik i upravnik gradske krstionice.

Podignuto je nekoliko renesansnih vrata i izrađeno nekoliko prozora na kućama unutar starog dijela grada u kojima se primjećuju odlike radionice Nikole Firentinca i Andrije Alešija, koji su u nekoliko navrata u Marulićevo vrijeme popravljali i učvršćivali trošni zvonik stolne crkve. Dva ugovora za popravak te istaknute građevine sklopio je s ta dva najvrsnija graditelja i kipara onog vremena u Dalmaciji 1478. i 1480. godine nadzornik te gradnje, splitski plemić Petar Srića,<sup>40</sup> čijom je »pomnjom i nastojanjem« objavljena 1521. godine »Judita«. Taj se, dakle, zaslužni Splitsanin odjednom u ranijim i starijim godinama povezao uz dva značajna umjetnička djela, jedno likovno a drugo književno i u njegovoj ličnosti se otkriva svestranost jednog našeg čovjeka a i kulturno podneblje grada u čijoj je sredini raslo uporedo zanimanje za likovna i književna stvaranja, pa je i sam Marulić u svojoj oporuci ostavio jedno svoje dobarce kraj crkve sv. Andrije za popravak zvonika Sv. Duje, toga najvećeg spomenika svojega zavičaja.<sup>41</sup>

Pjesnik je u tom gradu poznao i onda najdarovitijeg kipara i graditelja Andriju Alešija, koji se bio proćuo svojim radovima u Jakinu kao učenik i pomoćnik slavnog Jurja Dalmatinca, zatim svojim remek-djelima u krstionici i kapeli sv. Ivana u trogirskoj stolnoj crkvi, na kojima je vrlo vidovito izabrao za mladog suradnika Donattelova đaka Nikolu Firentinca i tim ga zadržao u Dalmaciji na veliku korist naše umjetnosti, zatim na gradnji kapela, palača i grobnica u Rabu, u gradnji crkve dalekih Tremita, na zidanju splitskih zidina, palača pa i izradbom reljefa koji dopriješe do Dubrovnika i Mletaka. Aleši je za mladog Marulića morao biti zanimljiva ličnost. Daroviti i ugledni koljenović, čije se plemstvo očituje i u imenu Dukašinović, po kojem je u Splitu bio poznat, bijaše pobjegao pred turskim nasiljem iz albanskog Drača i toliko

se istaknuo svojim radom da je »zbog zasluga postao splitski građanin«, kako je ponosno naglasio na svojoj nadgrobnoj ploči kojoj otukoše njegov plemićki grb. On je nekoliko puta, kad je pjesniku bilo dvadesetak godina, dolazio, kako nam arhivski dokumenti svjedoče, u izravni dodir s njegovim ocem Nikolom Pečenićem, a Alešijeva žena bila je Maruša Balistrilića,<sup>42</sup> kćerka balisterija Petra a sestra Ivana i don Duje kojemu je pjesnik kao svojem kumu posvetio svoj najmiliji spjev »Juditu«. Marulić je zastalno i cijenio kao humanist, moralist i kršćanski pisac umjetnika za kojega je jedan od njihovih suvremenika javno izjavio da je »plemenit i savjestan čovjek, koji ne može ništa učiniti protiv svoje savjesti«.<sup>37</sup> To se uostalom i vidi iz čitavoga života toga radinog majstora koji je, nemajući potomka, posinio nećaka svoje žene Ivana Balistrilića, a zatim sagradio svoj grob 1503. godine u crkvi sv. Duha, u novoj po njoj prozvanoj gradskoj četvrti u kojoj je živio i umro Marulić.

Pjesnik je zastalno poznavao i njegova djela, palače Ivana D'Augubio, bogatog mletačkog trgovca Venture i ostalih uglednih građana koje je Aleši usavršavao i popravljao, kapelu sv. Katarine koju je zidao u dominikanskoj crkvi, dijelove zvonika stolne crkve i palače gradskog kneza koje je kipar radio u osvit Marulićeva rođenja i u njegovu djetinjstvu. Poznavao je zastalno i reljefni Alešijev triptih iz 1480. u crkvi sv. Jere na Marjanu po čijim su se obroncima nalazile i Marulićeve zemlje.<sup>44</sup> Aleši je to djelo posvetio pustinjaku svećeniku Ivanu kao što je i pjesnik nešto kasnije ostavio jednom od sljedbenika tog pustinjaka, svećeniku Luki, tri knjige. Sv. pismo i Živote svetaca, a drugom marjanskom pustinjaku, onome kraj crkvice sv. Nikole, popu Matulu Glaviću, Poslanice sv. Ciprijana i Eusebijevu knjigu De temporibus. Iz te darovštine doznaje se da je pjesnik bio povezan s marjanskim pustinjacima. Onomu uz Sv. Jeru ili Cirijska on je, kao izvršilac oporuke svojega ujaka, trebao dati skovati i kalež, a fra Jakova, pustinjaka te crkvice, zamolio je da prisustvuje i svjedoči mu pri sastavljanju vlastite oporuke.<sup>45</sup> Može se, dakle, pretpostaviti da je pjesnik pored boravka na Šolti, pored obilaska svojih polja i vinograda, čije je položaje, površinu, težake koji ih obrađivahu kao i njihove susjede dobro poznavao, pored šetnja s Dminom Papalićem među ruševinama Salone, odlazio i na Marjan. Osjećaj za prirodu i njene pojave, koji se jasno i slikovito izrazio u njegovim stihovima, razvio se u njemu pri obilasku splitskog kraja po kojem je morao nadzirati imanja, polja i vinograde raspršene po svim okolnim splitskim predjelima od Žnjana, Sirobuje i Visoke do Poljuda, Lore i Marjana,<sup>46</sup> dakle na prostranom prostoru oko grada uz onda teže pristupačne bregove i doline, potoke i morske uvale, obrađene prisoje i osoje marjanske. Bio je, dakle, primoran kao savjestan gospodar napuštati svoju ćeliju s knjigama u kojoj nam ga je »danju i noću« zatvorena htio prikazati Frano Božićević, od kojeg su prihvatili tu tvrdnju i ostali

pisci sve do A. Cronije koji je ponavljao da je Marulić »*condusse vita solitaria*«. <sup>47</sup> Kao i ostali splitski plemići, koji su se bavili poljoprivredom jer im je mletačka vlast ograničila trgovačke pothvate, i Marko se morao odati čuvanju i unapređivanju svojega imanja, a da je taj posao brižno vršio svjedoče arhivski dokumenti, njegova oporuka i pisanje Frane Božičevića koji je u tom odlomku stvaran: »*Kad je Valerije umro, preuzeo je preko volje upravu nad obiteljskim poslovima, posao vrlo težak, kako se i sam tužio*«. Točnost tog podatka potvrđuje i sam pjesnik koji ne taji to ni u tužaljci za bratom. On ne može da ne iskali ponešto i sebeljubljem samoživca, tipičnog za renesansnog čovjeka i onoga koji je željan da se u osami uporno bavi književnošću svoju tužbu na danji drijem, koji mu oduzimlje pero iz ruke i omlitavi tijelo da ne može ni slagati stihove ni čitati stare pjesnike »*vata dictata priorum*«, <sup>48</sup> i da ne kaže žalost nad smrću Valerijevom jer:

*Višto i zdušno je on i u općinskim dilovo poslim,  
Zatim i vridno je svoj vlastiti redio dom.  
Marom njegovim jošter obilnije radaše polje,  
Plodova njinih se pun hambar povijaše naš.  
Gorice one sunčane i poljane lozina sada  
Daše nam tolici grozd jedva da u bačve sta.  
Prem je u miru mi tada i radosti ticalo vrime,  
Ipak je muzama svedj obuzet bio mi duh.  
Njega izgubiv sad brige mi pristižu umisto mira  
Bezbrizni otira čas dotekla, tegobna skrb.<sup>49</sup>*

On se, dakle, nakon Valerijeve smrti morao posvetiti nadziranju svojih imanja, vinograda i solana te obavljati sitničave i svakidašnje imovinske i obiteljske poslove koje je montaigneovski ranije zbog bavljenja knjigom odbijao od sebe. Sve je to moglo kod savjesnog i brižnog posjednika koji se brine za nasljednike i rodbinu razviti smisao za poljoprivredu, koja je splitskom plemstvu bila gotovo jedina zarada i korist. On je stoga u svojoj knjižnici posjedovao djela Varona i Katona, Collumelle i Crescentija, a cijenio je među svojim najprisnijim prijateljima »*Alvizija ki poljskim je poslovima višt*« pa je volio i selo. <sup>50</sup>

Sve je to pridonijelo uspjelom, doživljenom, opširnom i jasnom opisu uređenog perivoja, voćnjaka i cvijećnjaka u »Suzani«

*Imiše širok stan mramorjen sazidan  
.....  
uza nj trzan zelen mirisne travice,  
srid nje zdenac studen prebistre vodice.  
Okolo stolice kamene stojahu,  
nad njimi lozice sincu jim činjahu;  
kon njih se vojahu stabla perivoja,  
ka se zelenjahu, ne biše jim broja.*

A svaka njih hvoja puna voća biše,  
 šušnjaše jim foja kad vitar hlopiše;  
 totu bo rastiše svake vrsti drevje,  
 pod kimi sin biše, dubi, hrasti, jel'je;  
 ceprisi ter borje, ter vrbe zelene,  
 zeleno javorje, zgor loze vedene,  
 jabuke rumene i tkunje žutice,  
 a kon njih sajene mendule sladčice;  
 pa smokve krivice i zamorščice, tih  
 rano kljuju ptice kad zrile vide njih.  
 Orisi nakon tih, lišnjaci, kastanje,  
 i kruške slaje svih i šipci ne manje,  
 i ke na pečenje naranče vazimat,  
 al rižuć na manje, općeno užimat.  
 Višnje ke budu imat žarak i sladak sok,  
 črišnje ke pojimat dobro je izjid smok;  
 i praskve kim nî rok trgane da stoje,  
 jere jim sagnje bok kada dan pristojе;  
 da ne tako koje kladu gnile na tlo,  
 davno snete s'koje, oskorušve su to.  
 Biše jih stabal sto, ke kad usušahu,  
 sedam badnji i po punih namirahu.  
 Tuj se tad trgahu šešarci visoko  
 i ki jur crnjahu rogači nikoko.  
 Zdol poljem nizoko miris slaji staše  
 neg besidom koko izreć se mogaše:  
 basilk se bušaše s murtelom zelenom,  
 ruta ushojaše i mažurana s njom.  
 Jošće stranom jednom sve rusmarin biše,  
 malo niže pod kom red rožic restiše;  
 uz taj red grediše još jedan red žilji,  
 od kih snig ne biše, kad prem pade, bilji.  
 Kaloper sa smilji, garufli, viole  
 lica od berilji na civnih po stole.  
 Lassa dir chi vole, ni pentur na svit bil  
 toli hitre skole, da spengat sve b'umil.  
 Mnju, t'bi trudno zbrožil zel'a tere frutti,  
 ali kad takov mnil vrtal listo čuti,  
 na ki čalun spluti mogu se koluri,  
 ki bihu tuj, tuti svitli, živi, puri?  
 Lake ter azuri, kad su bili sobom  
 tolike valuri, svak bi mil da bi s ovom  
 razlikom lipotom ka se snesla biše  
 u perivoju tom ki tako cvatiše.

Po njem teciše vrućac vojen posrid,  
 kon koga pasiše stado pitomih crid;  
 a kraju, zad i prid ptičice pojahu,  
 svijajuć čaše gnizd, u kih se plohaju.  
 I ki dohajahu prvom u žardin saj,  
 s čudom govorahu, mneć je zemaljski raj.<sup>51</sup>

Ladanjski odmor na Šolti kod prijatelja Duje Balistrilića, koji je vjerojatno bio prožet rodoljubljem i smislom za pjesništvo pa mu je Marko stoga i posvetio »Juditu«, šetnje s učenim Dminom Papalićem ljubiteljem prošlosti po salonitanskim ruševinama i sa-živjelost s predjelima svojih imanja mogle su osjetljivom pjesniku, koji je bio i slikarski nadaren, razviti još jače osjećaj za ljepotu zemlje, čovječjeg rada na njoj i svih pojava koje se zbivaju pod vedrim nebom i jakim svjetlom južnog podneblja. To će se prožimanje prirodne ljepote krajolika osjetiti u njegovoj pjesmi »Od uskrsa Isusova« u kojoj je uskrsenje Kristovo spomenuto tek u dva prva i u zadnjem stihu, a sve ostalo je slobodni, renesansni opis proljeća:

Sve nebo zračno bi vazmenom vedrinom,  
 sjat se počaše dni željenom svitlinom.  
 Sunce s'uzvišiva u nebesih gori,  
 tere hvale zdiva bogu, ki ga stvori;  
 u jutro prosinu, zvizde se zasjaše,  
 žalost svaka minu, radosti nastaje.  
 Tada togaž lita zemlja obil'je da  
 ul'ja, vina, žita, roditi voćem ja;  
 polja se uresiše raslikovim cvitjem,  
 gore se odiše sve zelenim listjem.  
 Pčelice zučeći svuda oblitahu,  
 med činit hiteći, cvitju sok spijahu:  
 ptice žubereti jaše slatko pojeć,  
 tere gnjizda viti, ploditi se hoteć.  
 Slavići pojahu glasom privrtajuć,  
 slastju zalijahu uši, poslušajuć.  
 Niz livadu vode tecihu mrmnjajuć,  
 pastiri dohode pjahu jih žejajuć.  
 Tisi vitri hladom gonjaju toplinu,  
 polju tere gradom dajući lahčinu.<sup>52</sup>

U tihi ljepotu otočkog krajolika on je unio sebe i svoju družinu u pjesničkoj poslanici prijatelju Franu Božičeviću:

*Inde recumbentes oleae viridentis in umbra  
 Placati iuxta murmura blanda freti.  
 (Zatim poligati svi ćemo masline sočne u hladu,  
 Tihotna zatona tu slušajuć umilan šum.)<sup>53</sup>*



I njegov ladanjski odmor na Šolti uklapa se u renesansni život onog vremena. Iako splitski plemići nisu mogli zidati raskošne ljetnikovce kao dubrovačka vlastela jer ne bijahu samostalni niti im zemljišta bijahu osigurana od provale Osmanlija kao ona na području Dubrovačke Republike, koja se nalazila pod zaštitom Turske, ipak su oni svoje kaštele zidane da zaštite imanja i težake, upotrebljavali i kao ljetnikovce. Te zgrade stoga pokazuju svojim obrambenim obalnim položajem i skučenim planom drugačiji izgled nego dubrovačke ville; njihova je namjena dvostruka čak i trostruka jer su u njima plemići u slučaju neprijateljskog napadaja okupljali i branili svoje seljake, nadzirali njihov rad u miru a i dolazili s obiteljima da u njima borave. Nekoliko je tih kaštela zidano u Marulićevo vrijeme a gradili su ih domaći splitski i trogirski graditelji. Splitsko se područje a i dalja okolica osiguravala od turskih prodora, pa su pojačane utvrde Viseć i Starigrad nad Omišem i ušćem Cetine, čija zapuštena gotička kruništa još odolijevaju olujama iznad vrljetne stijene, a zatim 1501. i selo Vranjic u Solinskom zaljevu za čiji se ogradni zid s kulom zna tek iz mletačkih službenih izvještaja. Ti nedovoljni obrambeni pothvati koje je poduzimala mletačka vlada, izazvali su vjerojatno više straha od mogućih turskih napadaja negoli ohrabivali Splitske, pa su i pojedini plemići osjetili potrebu da grade vlastite utvrde. Splitski plemići Cambi koji se doseliše iz Firence prihvatiliše također domaće majstore Bogdanića i Drakčića koji su im 1468. i 1480. godine zidali i usavršavali kaštele,<sup>54</sup> a i Korijolan Cipiko povjerio je 1489. zidanje svojega Kaštela Starog mjesnim trogirsko-splitskim graditeljima. Kada je ta kuća izgorjela i u požaru poginula Korijolanova supruga njegov prijatelj mletački pisac Sabellico opjevao je njenu smrt prikazujući utvrđeni ljetnikovac kao sklonište Baha koji ga je više volio od vrhunaca Nyse Dionisijeva zavičaja i Feba koji ga je pretpostavljao zvučnim spiljama Posejdonove Aonije, a i kao gostoljubivo sastajalište elikonskih muza kada ostavljaju Focidu i hrle u ovaj dalmatinski zaljev pun rimskih starina:

. . . . . iacet ignibus ergo  
 Nocturnis consumpta domus qua thysifer evan  
 Verticibus nysae: phoebus vocalibus antris  
 Praetulit aoniae? quae nam hospita tecta subibunt  
 Ex helicone deae: quum phocidos arua relinquit  
 Docta cohors? latiasque numae festinat ad aras.<sup>55</sup>

Sabellico je, dakle, tim pokazao da se pored konoba u kojima su tiještili grožđe i pretakali vina kaštelanski težaci i na sunčanim balkonima u toj ladanjskoj kući sastajalo učeno humanističko društvo, u kojemu je mogao sudjelovati i mladi Marulić koji bijaše prijatelj Korijolanov. On ga je skupa s Petretom Sricom, izdava-

čem svoje »Judite«, imenovao 1478. za diobenog suca pri obiteljskoj diobi,<sup>56</sup> iz čega se jasno vidi da je imao povjerenja u tog našeg prvog pisca ratnih uspomena, koji je volio slušati narodne pjesme što ih mornari njegova kraja sjetno pjevahu u galijama na dalekôm Levantu. Sabellico je o njemu 1492. rekao da je »*genijalan čovjek, veoma učen... i razborit, osobito ugledan i slavan, nadaren mnogim odlikama, djecom, moći, vrijednošću, prvak dalmatinskog imena na daleko, odličan znanac sviju vrsta književnosti*«. <sup>57</sup> Takav čovjek nije mogao dugo gledati svoj zapaljeni dvorac, pa je njegovu obnovu nakon požara 1492. povjerio protomajstoru Mihovilu Miljajeviću i ostalima.<sup>58</sup>

Ali uporedo s kaštelima zidale su se i zgrade ladanjskog značenja. Capogrossovi su podigli svoj utvrđeni ljetnikovac na sunčanoj morskoj obali podno Marjana 1513. godine. Nikola Alberti, s kojim je Marulić bio u rodu, povjerio je 1467. Bogdaniću gradnju kuće s mostom pri moru na Čiovu,<sup>59</sup> a braća de Cipicic ugovorili su 1480. s majstorom Ivanom Meštrićem gradnju kuće u svojem vrtu u splitskom predgrađu.<sup>60</sup> Splitski su plemići odlazili, dakle, jednako kao i oni iz ostalih dalmatinskih gradova na ljetovanje, pa je prirodno da su i erudite i književnici, Marulićevi prijatelji i suvremenici, također voljeli seosku dokolicu. Njegov prijatelj Čipiko, pisac »*De bello asiatico*«, ljetovao je, kako vidjesmo, a sudeći po kaminu koji je u Kaštelu, i zimovao među svojim maslinicima i vinogradima pri moru u svojem prikladnom Kaštel-Starome, Juraj Šižgorić, šibenski pjesnik i humanist, čije je pjesme Marulić neobično cijenio,<sup>61</sup> opjevao je svoje ljetovanje u šibenskoj okolini, a Lampridije Crijević u dubrovačkoj. U stihovima je izrazio ljepotu Trstena 1502. godine Ivan Gučetić.<sup>62</sup> Prirodno je, dakle, da je i Marul u to vrijeme otišao na Šoltu i pozvao tamo svoje učene prijatelje da se odmore od skučenog života u tiješnom gradu. Oni su se na ljetovanju, kao i Dubrovčani, različito zabavljali pa i lovili i ptičarili, što u Dalmaciji bijaše odavna uobičajeno. Već je Radovan 1240. godine prikazao na svojim čuvenim vratima trogirске stolne crkve mladog sokolara sa sokolom na ruci,<sup>63</sup> a majstor Oton na zvoniku Sv. Duje lov s jastrebom u istom tom stoljeću.<sup>64</sup> Trogirčanin Jakov Andreis napisao je u prvoj polovici XV stoljeća raspravu o liječenju lovnih ptica preporučujući pripitomljenje tih grabilica »*tako da ih nosimo često na ruci a naročito podvečer i ujutro, milujući ih i dodirujući rukom nježno ispod prsiju i iznad nogu, po prstima i iznad repa*«, <sup>65</sup> a Marulić pjeva o mladićima koje je viđao s jastrebom na ruci:

»Vidih inih ki kraguja  
 »gladeć na ruci nose;  
 »od tih ludost nije luja,  
 »veće trateć ner snose,<sup>66</sup>

Sokolove nose i Holofernovi vojnici i pratioci na konjima u »Juditi«:

*A na njih sijahu lovci ter ptičari,  
na ruci jim stahu sokoli mitari*<sup>67</sup>

Ti nas stihovi podsjećaju na lovačke prizore na stećcima i na mladog konjanika, lovca sa sokolom, naslikanog na minijaturi glagoljskog misala splitskog vojvode Hrvoje Vukčića, koji je početkom XV stoljeća iluminiran možda u Splitu gdje se vjerojatno čuvao u crkvi sv. Mihovila na obali. Gajenje sokolova bijaše od davnine u civiliziranom svijetu uobičajeno, pa i kod nas, gdje se »sokolari« susreću na dvoru hrvatskih narodnih vladara već u XI stoljeću, a poznato je da ih je i dubrovački pjesnik Maroje Mažibradić gojio u XVI stoljeću na svojem imanju u selu Podobuču na Pelješcu. Kada je pjesnik Gianbatista Amalteo, kancelar Dubrovačke Republike, pozivao iz Mletaka 1560. učenog Nascibena da prihvati službu učitelja dubrovačke škole, spominjaše mu između ostalih pogodnosti koje će imati u Dubrovniku i lov na ptice i životinje.<sup>68</sup> Dubrovčani su od davnine lovili s pomoću sokolova jer su ih Lastovci, njihovi podanici, obavezno davali Republici u XIV st. koja je i prije trgovala lovnim pticama a i darivala ih Turcima. Juraj Šižgorić u svojem boravku u šibenskim selima također spominje lov na zečeve s lovačkim psima.<sup>69</sup>

Tako se život pun strepnji pred inovjernim neprijateljem ali i dokoni običaji utkaše u našu likovnu umjetnost i pjesništvo pa i u Marulove stihove.

Time se on svojim životom i stihom približio svojoj sredini pa je povezan i s likovnim umjetnostima svojega kruga koji se zaokruživao i prije njega, a on ga u maloj sredini grada koji je onda, možda brojio oko pet tisuća stanovnika, nije ni mogao mimoći. Kao i dubrovačka vlastela splitski i trogirski plemići su sudjelovali u određivanju planova, gradnji a i u izradbi pojedinosti svojih kaštela i kuća. Oni su često bili nadglednici javnih građevinskih radova kao i sam Marulić i prijatelj mu Dmine Papalić.

Prirodno je, dakle, da se pjesnik razumio u graditeljstvo i kiparstvo, a možda se kao svestrano naobražen renesansni čovjek tim i bavio, kao kasnije i pjesnik Marin Gazarović.<sup>70</sup> Franjo Božičević piše: »Što god je htio, slikao je kao Apel, klesao kao Lizip, oblikovao kao Praksitel. Još kao dječak pokazivao je izvanredne sposobnosti.«<sup>71</sup> Otkloni li se od tih riječi pretjerano i humanistički kičeno laskanje, može se ipak pretpostaviti da se Marul, koji je znao slikati, mogao zabavljati i klesanjem u gradu punim klesarskog ukrasa i među mnogim klesarima i kiparima koje je, počevši od Alešija, poznavao i danomice motrio kako klešu, oblikuju i grade u ono doba kada se tetošenje kiparskih pojedinosti, na izmaku »cvjetne gotike«, osobito svidalo.

Splitski su majstori bili poznati u Markovo doba i izvan Splita, Miljajević je bio otišao raditi u južnu Italiju skupa sa svojom obitelji,<sup>72</sup> a Luka zvan »de Festa« se zaposlio skupa s ostalim dalmatinskim kiparima na renesansnom dvoru Matije Korvina u Budimu i Višegradu gdje ih je predvodio čuveni Ivan Duknović.<sup>73</sup> Miljajević je početkom 1501. godine izrađivao Mlečaninu Bernardu Capogrosso kamena vrata za njegovu palaču u Mlecima i to po uzoru vrata na kući Splićanina Petra Cipčića,<sup>74</sup> iz čega se vidi da su splitski građevinski dijelovi prihvaćeni kao uzorci u gradu na lagunama i pored bezbrojnih tamošnjih uzoraka. Pojedini iz te skupine splitskih graditelja i klesara, a bilo ih je više od tridesetak, i gotovo svi hrvatskog prezimena, radili su u Šibeniku i Trogiru, u Zadru i na Rabu. Zidarsko-klesarska djelatnost bijaše dakle, u Marulićevo vrijeme dosta razgranata iako je vrsnoća kiparstva bila opala. Ni reljef Oplakivanja u luneti samostana benediktinki sv. Eufemije,<sup>75</sup> ni onaj koji prikazuje Krista na Bratovštini Tijela Kristovog iz 1508. godine, ni plastične ljudske glave na konzolama koje podržavahu edikolu sred pročelja Sv. Mihovila, ni Kristova glava iz te crkve,<sup>76</sup> radovi iste klesarske radionice, ne pokazuju likovnu izrazitost. Aleši je bio usitnio kiparstvo i ono je svedeno u Marulićevo vrijeme na sitničavo tetošenje pojedinosti koje pokazuje i plitki reljef Kristova rođenja u crkvi Betlema na Marjanu i mali reljef sv. Roka na spomenutoj svečevoj crkvi vješto uklopljenoj u Peristil. Izuzetan je po svojoj plastičnosti reljef Gospe sa sv. Franjom i Antunom u luneti pročeljnih vrata spomenute franjevačke crkve na Poljudu, ali upravo zbog te njegove odlike, obline i pokreta likova teško ga je smjestiti u Marulićevo vrijeme. Taj reljef se odvađa od radova ovih radionica jednako kao i lik bezimene pokojnice na spomenutoj nadgrobnoj ploči na Poljudu, ali čini se, da su to ipak djela domaćih kipara. Oni su izradili i nadgrobnu ploču Marulićeva ujaka, viteza Janka Albertija u stolnoj crkvi koja je već bila u njoj 1493. godine jer je on spominje u svojoj oporuci.<sup>77</sup> Janko je prikazan u realistički i u pojedinostima izrađenom viteškom oklopu sa štitom, koso položenim mačem, sjetno nagnute glave u viziru i pod kacigom.<sup>78</sup> Ta raskošna viteška oprema podsjeća nas na ratnike i vojvode Marulićeve »Judite« koji su imali »zlat ščit« a bijaše im »na bedrih sa srebrom sablja tere bičak«, te u tom potpunom bojnom oklopu »oružjem ter zlatom svaki se svitljaše«.<sup>79</sup>

Snuždeni položaj tužnog viteza, bez strogog i nametljivog stava, kako znaju biti prikazani ukočeni ratnici na svojim nadgrobnim spomenicima, podsjeća nas na Alešijeve radove njegovih sjetnih, opuštenih i umorenih likova sv. Jere, ali nam bez jačih uporedbi i podataka, iako znamo da je Aleši izrađivao u to doba nadgrobne ploče, istrošenost ne dopušta određeni sud ni poblize pripisivanje tog jedinstvenog reljefa majstoru Andriji kao ni one nadgrobne ploče Žarka Dražojevića, izrađene također u Splitu Marulićeva



*Reljef sv. Roka na svećevnoj crkvici u Splitu*

doba, na kojoj je vojvoda prikazan na konju sred pločnika iste stolne crkve.

Na objema je bio latinski epitaf a Marulić piše da je, dok je polazio školu svojega učitelja Tideja Acciarinija, sastavio u svojoj mladosti u Splitu jedan epitaf, pa nas latinski nadgrobni natpisi tih ploča, osobito stihovi na onoj Marulićeva ujaka,<sup>80</sup> nukaju ponešto na pretpostavku: nije li ih možda Marko sastavio? Ali u Splitu je bilo i drugih epigrafičara a među njima i Nikola i Antun Alberti, pa je posao naših latinista da se pozabave autorstvom tih i drugih dalmatinskih nadgrobni, crkvenih i javnih natpisa, jer bi se tim znatno upotpunio stari hrvatski latinitet.

Povjesnik likovne umjetnosti međutim može pretpostaviti da se u to vrijeme usitnjenog kiparstva među tolikim klesarima i radini renesansni erudita Marko Marulić dchvatao dljeta i zabavljao se klesanjem pa je stoga njegov suvremenik Frano Božičević i napisao, naravno, s pretjeranim pohvalama onodobnih humanista da je »klesao kao Lizip, oblikovao kao Praksitel«. To zabavljanje kiparstvom nije moglo škoditi njegovom ugledu, jer se i njegov suvremenik Juraj Petrović, kanonik i zastupnik uglednog splitskog kaptola i prnancir stolne crkve, bavio rezbarenjem kipova, pače pokazao je u drvenom kiparstvu očitu darovitost, rezbareći izrazita gotička raspela s uspjelim oblikovanjem mrtvog i ispaćena Kristova tijela i produhovljene svetačke likove u kojima je naše staro drveno kiparstvo postiglo neposredan likovni izraz.<sup>81</sup> Marulić je morao poznavati Petrovića, čija su djela bila cijenjena u Splitu i u ostalim dalmatinskim mjestima, pače on je skupa s njim svjedočio u kolovozu 1476. godine u splitskoj gradskoj sudnici.<sup>82</sup>

Pored Petrovića živilo je i radilo u Splitu u Marulićevo vrijeme nekoliko rezbara i drvodjelaca koji su izrađivali drvene stropove, dijelove i namještaj kasnogotičkih i renesansnih kuća. Među njima je bio i Antun Hmelić koji je rezbario i ikone a poduzimao je i zidarske radove. U svojoj drvodjelskoj radionici podučavao je i učenike u oba svoja umjetnička zanata koja je usklađivao u ondašnjim kućama i zidar Marin i drvodjelac Grgur Pavlov.<sup>83</sup> Pjesnik je u svojoj dvanaestoj godini vidio kako Grgur Pavlov usavršava kuću njegova oca Nikole Pečenića i izvodi u njoj radove koje su procijenili graditelj Ivan Filipović i Marin Meljavić.<sup>84</sup> U Split su navraćali rezbar Ivan Budislavić koji se istaknuo izradbom kićenog drvenog kora u trogirskoj stolnoj crkvi i Grgur Vidov rezbar raskošnog ormara u njenoj sakristiji.<sup>84</sup> Obojica su posjedovali imanja u Splitu, pa se Grgur tu vida 1475. i 1478.<sup>85</sup> godine u susretu s Alešijem.

Izrezbarenog kasnogotičkog i renesansnog namještaja i stvari mora da je bilo mnogo u splitskim kućama Marulićeva vremena, pa on u svojoj »Davidijadi« opaza:





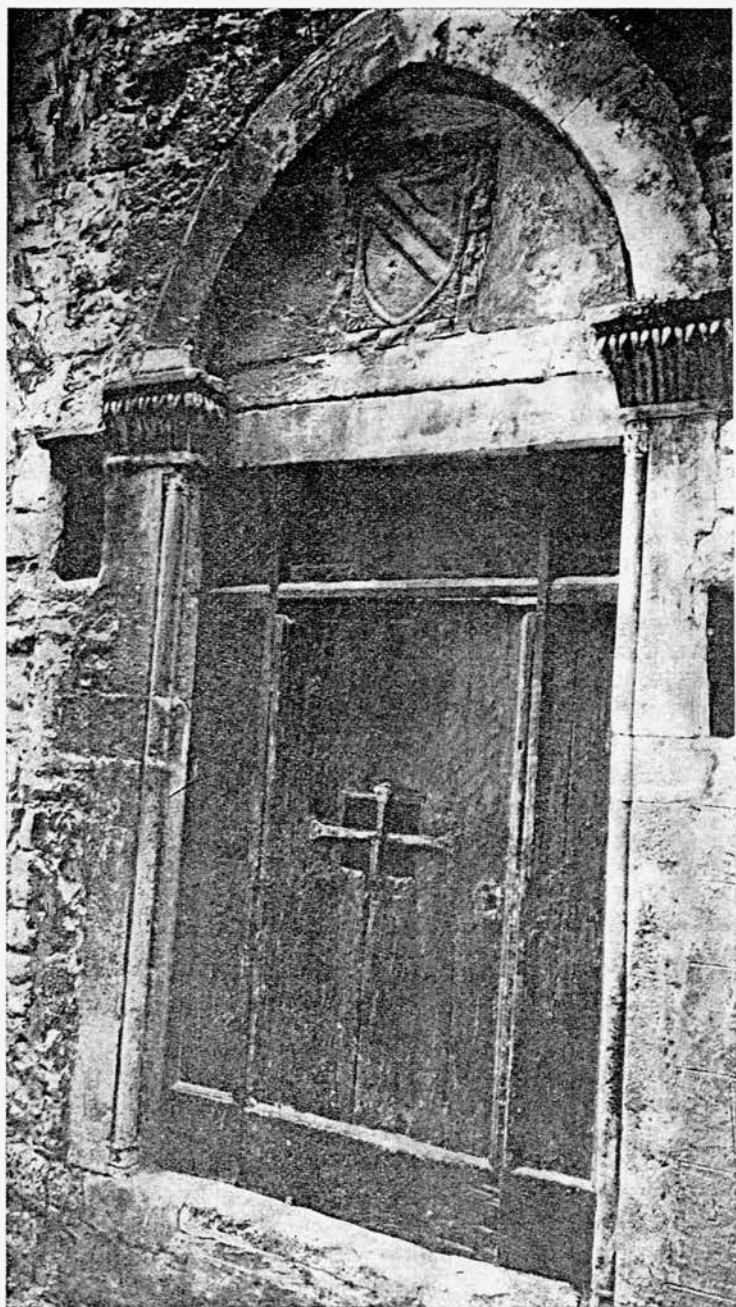
*Nadgrobna ploča Janka Albertija u stolnoj crkvi u Splitu*

*Priči i tišti gospodara množina namštaja  
U malom stišnjena domu<sup>85</sup>*

iz čega se može naslutiti i njegov smisao za uređenje stambenih unutrašnjosti, kojima je smetala zbijenost i natrpanost. Namještaj su upotpunjavali i predmeti koji u ono vrijeme bijahu kao proizvodi i rukotvorine umjetničkog obrta umjetnički obrađeni. Isticala se među njima srebrnina. Obilje nalazišta srebra i zlata u Bosni, s kojom srednjovjekovni Split bijaše u trajnoj trgovačkoj vezi, bio je uvjet dugom razvitku zlatarstva u ovom prometnom gradu. Nekoliko zlatara, spomenutih u XIV i u prvoj polovici XV stoljeća koji su u svojim radionicama odgajali svoje učenike<sup>87</sup> pridonijeli su svojim čednim radom jačem razvitku zlatarstva u Marulićevu stoljeću. Ti majstori bijahu većinom hrvatskog imena, a među njima i njihovim učenicima ima ih i nekoliko iz susjednih dalmatinskih mjesta, poneki iz Italije. Splitski zlatari XV stoljeća kovali su srebrne kaleže, križeve sa svetačkim likovima, moćnike i tabernakule reljefno iskićene, zavjetne crkvene predmete ali i nakit, srebrne pojase i kolajne, dugmad i naušnice, prstenje i kopče za stanovnike Splita, okolnih mjesta i gradova, kao što to svjedoče ugovori, narudžbe i obračuni za te dragocjene pozlaćene i srebrne predmete i nakit.

Marulić je zastalno poznavao splitske zlatare to više što se kuća njegove obitelji spominje 1491. godine u Zlatarskoj ulici i to uz onu zlatara Petra Zakočevića a kraj dućana zlatara Miha Unkovića i sabljara Marina u novom dijelu grada. Zakočević je 1508. procijenio nakit u mirazu Jelene de Cindris, supruge pjesnikova brata Valerija, i tu je procjenu brižni Marulić pridodao svojoj oporuci.<sup>89</sup>

Očito je da je poznavao dobro zlatne i srebrne umjetnine i nakit, kako se to vidi iz njegovih književnih radova. Kao koljenović i pripadnik starog bogatog roda i posjedovao ih je. Njegova majka Dobrica donijela je u miraz bogatu odjeću, zlato i srebro čime je, prema običaju uglednijih SPLICANA opskrbio njen brat Janko Alberti, obećavši to u vjenčanom ugovoru sklopljenom u rujnu 1449. u dvorani Albertijeve kuće pred gradskim knezom.<sup>90</sup> Marko je i sam naslijedio i posjedovao srebrninu sve do svoje smrti pa je u svojoj oporuci izrazio želju da se njen dio proda u korist renesansne crkve sv. Roka na Peristilu. Ponosio se i srebrnim satom koji mu bijaše darovao hrvatski ban Petar Berislavić, vjerojatno u znak prijateljstva i zajedničkog nastojanja u obrani domovine od Turaka.<sup>91</sup> Poznavao je dobro biserni, zlatni i srebrni nakit, odjeću optočenu biserom, srebrne pozlaćene kolajne, prstenje, privjeske, pojase iskićene srebrom, srebrne i pozlaćene kopče, dugmad, križice i krunice od jaspisa koje je posjedovala i njegova nevjesta čiji je popis nakita pridodao svojoj oporuci.

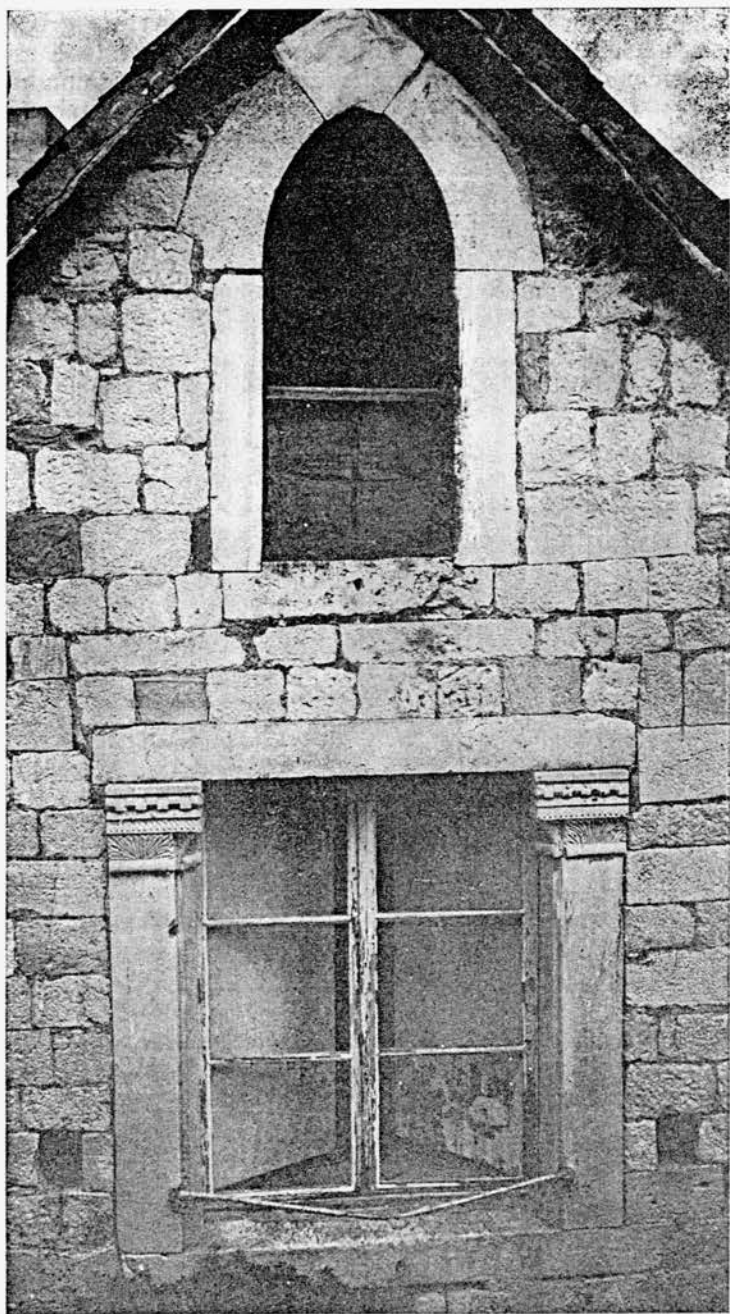


*Dvorišni ulaz Albertijeve kuće u Splitu*

Marko je prema Božičevićevu pisanju »*sve do smrti svoga pre-miloga brata dosta pažnje posvećivao odijevanju*« a odijelo i obuća koji su splitski krojači i postolari krojili po onodobnom ukusu bilo je okićeno srebrnim i zlatnim nakitom. Pjesnik je poznavao njihov zanat pa su ga braća Filipovići, krojač Dujam i postolar Petar iz Trogira izabrali 1518. za svojega diobnog suca, a plemići Mihovil Avanzi i Franjo Petraki su ga ovlastili da ih skupa s Jerolimom Čipčićem zastupa i brani pri parničanju s nadbiskupom Ivanom Zanettijem koji im je, dok je 1476—1479. upravljao splitskom nadbiskupijom, bio zaplijenio dva velika i srebrna bosanska pojasa i zadržao ih i pošto je napustio Split i otišao biskupovati u Treviso,<sup>92</sup> iz čega bi se moglo pretpostaviti da su te umjetnine bile vrijedne i umjetnički skovane. Nosili su ih zastalno i oni ugledniji Bosanci koji se u pjesnikovo vrijeme bijahu sklonili u Split i za koje je Farlati,<sup>97</sup> prema starim splitskim rukopisima, pisao da se isticahu svojim starim poštenjem, ispravnim držanjem i plemenitošću, a i po svomemu liku, držanju i nošnji, te da bijahu svima mili. Skupa s Andrijom Alešijem i majstorom Stjepanom Konjovićem Marulićev prijatelj i kum Duje Balistrilić bio je zaštitnik i voditelj imanja ugledne Margarite kćerke Luke Ivanova i Magdalene iz Jajca nakon smrti njenih roditelja krajem XV stoljeća u Splitu,<sup>94</sup> pa je zastalno i pjesnik poznavao bosanske izbjeglice u svomemu gradu koji su mu morali biti bliski zbog njegova suosjećanja sa svima onima koji su stradali pred Osmanlijama.

Pored nakita koji zvalu »bosanskim« Splitsani su posjedovali srebrne i pozlaćene »bosanske« zdjele, tanjure i zdjelice za slatkiše. Bogati splitski trgovac Ivan d'Augubio, koji je trgovao srebrom, posjedovao ih je nekoliko različitih pa ih je čak posuđivao u svečanim prigodama predstavnicima mletačke vlasti u gradu. Imao ih je i Marulićev ujak Janko Alberti, pa ih je posuđivao i pjesnikovu bratu Petru.<sup>95</sup>

Izravni dodir sa zlatarima Marul je mogao imati kada je kao izvršilac oporuke svojega ujca trebao 1493. s ostalim izvršiocima dati skovati pozlaćene kaleže koje je Janko namijenio stolnoj crkvi i crkvi sv. Jere ili Cirijaka na Marjanu. Veliki i raskošno iskovani kalež s Albertijevim grbom sačuvan je u riznici stolne crkve i može se pretpostaviti da je to upravo onaj koji su pjesnik i ostali opunomoćeni izvršioči spomenute oporuke dali skovati. Skovan je u srebru koje je zatim pozlaćeno, cizeliran je i emajliran pa predstavlja krasan primjer kasnogotičkog zlatarstva u cjelini i u pojedinim ukrasima. Šesterostrano podnožje ukrašeno je četverolistima izrađenim na proboj a između reljefnog lišća gornjeg dijela postolja je šest pridodanih okruglih medaljona sa znamenjima evangelista, Kristom u mandorli i likom bradatog sveca. Na čvoru skovanom u obliku kugle su ispupčenja s pridodatim medaljonima u kojima su na emajliranoj podlozi likovi Krista,

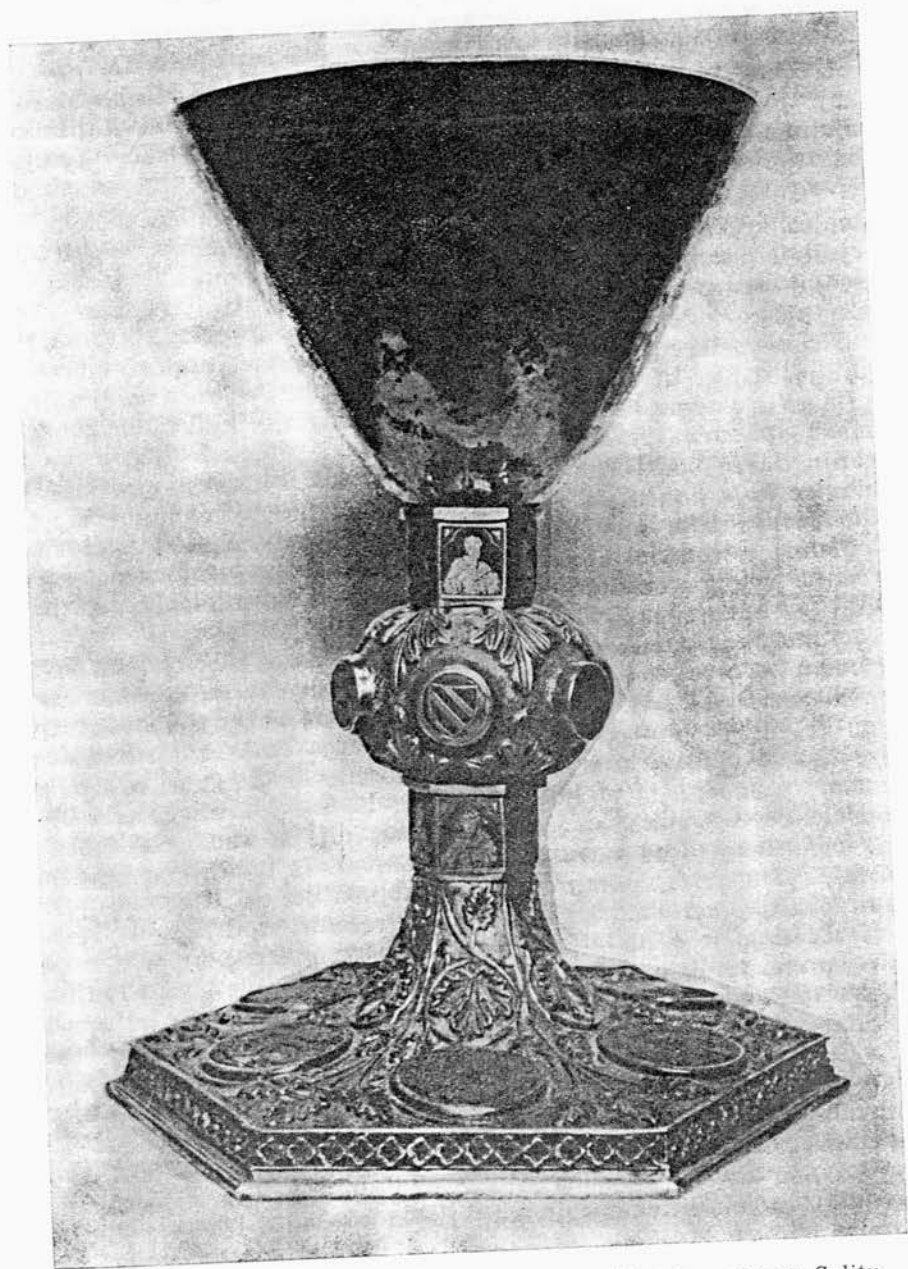


*Zabat Albertijeve gotičke višekratnice u Splitu*

sv. Ivana, sv. Petra, Bogorodice, Gabrijela i Albertijev grb s kosim pojasima u štitu. Uz čvor su dva šesterostrana prstena sa svecama i svecima ugraviranim na pozadini crnog i tamnoplavog emajla. Svi ti dijelovi vitkog postolja, izrazitog čvora i široke gotičke kupe, kojoj je otvoreni oblik čist i bez košarice, davaju cjelinu tom kaležu koji predstavlja i skladnu umjetničku zamisao zlatara ali i naručitelja, među kojima je bio i Marulić. On je mogao i sudjelovati u određivanju svetačke ikonografije i ukrasa na kaležu pa to umjetničko djelo otkriva i njegov ukus. Mogli su ga skovati i domaći splitski zlatari, jer se zna iz pisanih dokumenata da su oni kovali kićene kaleže. Grgur Grubišić skovao je 1454. pozlaćeni kalež s podankom ukrašenim reljefnim lišćem i prošupljenim ukrasima. Zlatar Vuk ostavio je 1447. pozlaćeni kalež oltaru sv. Arnira u benediktinskoj crkvi, a zlatar Petar Zakočević koji je imao kuću i radionicu krajem XV stoljeća u Zlatarskoj ulici kraj Marulićeva doma i u čije se procjene Marulić, kako vidjesmo, pouzdavao, kovao je također kaleže.<sup>96</sup> Ti zlatari su tada, a Mate Dragonjić, Zadrani nastanjen u Splitu, majstor kićenog kaleža Papalićeve obitelji, još i u XVI stoljeću, kovali kaleže u kasnogotičkom slogu. Taj slog su neki mlétački zlatari kao i poznati Victor de Angelis, koji je u Marulićevo vrijeme 1532. godine skovao renesansni tabernakul za Katu udovicu vojvode Žarka Dražojevića u splitskoj stolnoj crkvi, napustili i prionuli su jednostavnijem renesansnom slogu, pa je stoga vjerojatnije da je kovanje gotičkog Albertijeva kaleža Marulić povjerio domaćem splitskom zlataru, možda i svojemu znanцу i susjedu, majstoru Zakočeviću, koji se isticao a i obogatio u svojem zanatu.

Slikarstvo se u Splitu Marulićeva vremena nije osobito razvijalo. U gradu su postojale radionice Dujma Vuškovića i Antuna Restinovića s brojnim učenicima koji su pomagali svojim učiteljima u slikanju kasnogotičkih poliptiha, crkvenih zastava i slika. Vuškovićevu vrsnoću može se ocijeniti iz njegovih fresaka koje je prije Marulićeva rođenja, 1429, dobrim crtežem i istančanim bojama slikao skupa s Ivanom Pavlovim na križnom svodu Boninova ciborija u stolnoj crkvi postavljajući vješto likove evangelista u prostor po običaju kasne talijanske gotike. Bio je poznat i izvan Splita pa je boravio u Trogiru, u Zadru i u Šibeniku. Možda je on majstor velikog ugljanskog poliptiha koji se čuva u sakristiji franjevačke crkve u Zadru, kolorit i crtež nekih likova podsjeća na njega, ali se ipak ne može utvrditi da je to njegov rad, kao ni mnogo slabiji i manji poliptih iz Gospine crkve kraj mora na Čiovu u kojem se također primjećuju neke oznake njegove radionice.<sup>97</sup> Za sada se još ne može ništa reći ni o djelima splitskih slikara Ivana Dujmova Miroslavića, Staša Babića i Mihovila koji su radili u Splitu Marulićeva vremena.<sup>98</sup>





*Pozlaćeni srebrni kalež Janka Albertija u riznici stolne crkve u Splitu*

Po nekim slikama koje bi se mogle datirati u to doba, mogli bismo pretpostaviti da je slikarsko umijeće u Marulićevo doba u Splitu sustalo i izgubilo se kao i kiparstvo u usitnjavanju likova i tetošenju pojedinosti.

Zbog toga se vjerojatno i čovjek opće kulture Marko Marulić, koji je kako se vidi iz slikovitih opisa u njegovim književnim djelima imao dar zapažanja pojava i stvari oko sebe, osmjelio baviti i slikarstvom.

Tu darovitost je mogao naslijediti od svojega oca Nikole Pečenića koji je, prema izjavama njegovih suvremenika, bio osobito vješt u pisanju a i sposoban oponašati tudi rukopis.<sup>99</sup> Marko je u svojoj oporuci napisao da ostavlja svojoj sestri, redovnici Biri, Sv. pismo koje je on napisao i islikao »*libellum meum cum picturis historie evangelice manu mea compositum atque depictum*«. On je, dakle, tu knjigu mogao iluminirati minijaturama biblijskih prizora i o tome, čini se, ne može biti sumnje budući da ponavlja riječi »*picturis*« i »*depictum*«, a zna se i prema Božičevićevu pisanju da se kod Bire »*našlo veoma mnogo književnih djela i poslanice koje potiču na dobro i sveto življenje, a napisao ih je na domaćem jeziku sam Marko vlastitom rukom*«. Splitskim domenicancima je ostavio priručnik Sv. pisma također vlastoručno ispisano (*manu mea conscriptum*) a Augustinu de Mula, mletačkom plemiću koji se spominje 1514. godine u Dalmaciji<sup>100</sup> »*knjige Evangelja ispisane svojom rukom na koži kozlića i umjetnički ukrašene koricama od bivoljeg roga*«. (*Evangelia mea in chartis caprinis manu mea conscripta et concinata cum tabellis de cornu bubali*), htijući mu se tim osobito odužiti (*ne omnino erga eum ingratus videar*), iz čega se vidi da je te sveske osobito cijenio. Sve nas to upućuje na pretpostavku da je ljubitelj knjige i pisac Marulić i sam lijepo opremao svoje rukopise i knjige a one koje se sačuvaše dobro su uvezane iako to ne mora biti njegov uvez. Iz te njegove knjižnice ostalo je samo nekoliko knjiga u kojima je on lijepim, čvrstim rukopisom potcrtavao bočno pojedine rečenice sadržaja uspravnim crtama koje je često kitio savijajući svoje gušće pero, zasjenio je ili ispunio crnilom neka slova inicijala, sunce, lik ili životinju da bolje odskoče. Iz svih tih malih poteza ipak se primjećuje njegova sklonost za slikarstvo. Prema službenom izvještaju gradskog kneza F. Celsija mletačkoj vladi 1518. pjesnik je na javnim mjestima izlagao crteže paklenih muka kojima je, uz pismene i usmene opomene, pozivao raspuštenu mladež na čudoredan život.<sup>101</sup> U tim svojim crtežima mogao se ugledati na maštovite likove srednjovjekovnog kiparstva i slikarstva, a tih je bilo na srednjovjekovnom zvoniku stolne crkve i splitskih crkava izraženih u aždajama koje grabe i muče grešnike. Jedna od njih, oblikovana vješto u punoj oblini, koja se sada nalazi u Muzeju grada Splita, prikazuje mladog grešnika kojeg je šcepao krilati orolav, znamen grijeha i kazne.

Pobočni zidovi crkvice sv. Jere na Marjanu bijahu obloženi prizorom strahotnih muka i kazni Posljednjeg suda, naslikanih na dugim platnima, koja su, na žalost, zamijenjena nakon prvog svjetskog rata Mirkovićevim slikama istog sadržaja. Prema jednoj fotografiji izgleda da uništena platna nisu bila iz Marulićeva vremena, ali ipak naslikana po srednjovjekovnim predočcima. Celsi je Markove slikarije nazvao »*brutissime figure*«, po čemu bi se reklo da su bile veoma izražajne kao aždaje i maštovite nakaze srednjovjekovnog bestiarija. U Dubrovniku su u XVI stoljeću prijetnje raspuštenim mladićima ostale urezane u kamenu crkve sv. Roka.<sup>102</sup>

Da se pjesnik zanimao za slikarstvo pokazuje i činjenica da je u svojoj knjižici imao i priručnik o slikarstvu »*libellus de arte picture*«. Kad mu nedostaje riječi za opis vrta u svojoj »Suzani« on prizivlje slikarstvo:

*Lassa dir chi vole, ni pentur na svit bil  
toli hitre skole, da spengat sve, b'umil.*<sup>103</sup>

Sve nas to upućuje na pretpostavku da je on koji je islikao sličicama Sv. pismo novog zavjeta za svoju sestru mogao, možda, i ilustrirati drvorezima i dva prva izdanja svoje »Judite« 1521. i 1522. godine. Na jednom od tih drvoreza u kojemu turska vojska progoni crkvene dostojanstvenike, ispod lika u kojemu Osmanlija ubija prelata obilježeno je slovo M između dvije točke koje označuju kraticu. Nije li to možda pjesnikov potpis, početno slovo njegova imena ili prezimena? Oštro rezana lica i likovi tih malih i jednostavnih drvoreza koji ne pokazuju istančanu ruku darovitog umjetnika podsjećaju na čvrstoću Marulićeva rukopisa. Suviše ih je upoređivati s nekim splitskim reljefima,<sup>104</sup> ali ipak se može upozoriti da utvrđeni grad na jednom drvorezu podsjeća na Split, iako je sagrađen na brijegu i ima uobičajene obrise srednjovjekovne utvrde. Ipak, uporedi li se akvarelom naslikana slika Pravilnika bratovštine splitskih pomoraca potvrđenog 1521. godine, koja prikazuje sv. Nikolu sred okupljenih bratima<sup>105</sup> s likovima skrušeno sabranim pred kraljevim prijestoljem u jednom bakrorezu »Judite«, objavljene 1522. godine, primijetit će im se međusobna sličnost. Slična su im lica istaknuta profila, meka i debela, slično opletena kosa i nespretno oblikovane ruke. Široko, snuždeno lice kraljevo iz drugog izdanja jednako kao i lice hodočasnika na naslovnoj strani trećeg izdanja spjeva 1523, dok je Marul još bio živ, nalikuju licu sv. Nikole u Pravilniku splitske bratovštine mornara. Nisu li, dakle, i bakrorezi »Judite« nastali u Splitu gdje je iluminiran i ispisan tih godina i taj Pravilnik?

Marulić je, kako je već od mnogih primijećeno, Asirce opisao u »Juditi« kao Turke, prikazao njih i Izraeličane u turskoj i sred-

njovjekovnoj vojničkoj nošnji i u oklopima a samu Juditu i Abru u odjeći svoga vremena. Onodobni štitovi, oklopi, koplja i bodeži, svinute turske sablje i turbani, biskupske mitre, papinske trijare, i kardinalski šešir široka oboda, dvorepe zastave s osmanlijskim polumjesecom i znamenjem zapadnjačkih kraljeva i vlastele, lji-ljanom i križem, dvoglavim orlom i mletačkim krilatim lavom, renesansno prijestolje, gotičko postolje svirača s trodijelnim lukom i stubište ukrašeno nizom slijepih romaničkih lukova (kao na trogirskoj stolnoj crkvi) vide se na tim drvorezima, te se može pretpostaviti da ih je rezao onaj koji je izričito želio da se »Judita« shvati kao spjev koji opisuje sukob između kršćana i Osmanlija.

Oboreni papa kojega Turčin ubija svinutom sabljom i osmanlijski konjanici koji progone kardinala, redovnike i papu u jednom drvorezu »Judite« podsjećaju na Marulove stihove u »Tužen'ju grada Hjeropolima moleći papu da skupi gospodu krstjansku, ter da ga oslobodi od ruku poganskih«:

*Ja mnju ti nî šala ča diju: Petrov hram  
bit će konjem štala, a Rim stanišće nam  
Poni ćeš ti rob bit, a ne Crikve vojnik,  
taj će te grom ubit, ne išćuć gromu lik.*

Ako te drvoreze i nije rezao sam pjesnik on ih je vjerojatno nadahnuo ilustratoru savjetujući mu i tražeći od njega njihovo osuvremenjenje, pa se stoga u njima Judita razlikuje od Medu-liceve i Klovićeve na čijim je slikama i crtežima prikazana u antičkoj nošnji.

Ti se mali jasno rezani prizori, osobito ona dva koja prikazuju borbu između pješaka odlikuju živošću, koji podsjeća na Marulove stihove.

Sve ih je, čini se, izradila ista ruka. Je li ih zamislio, naslikao i rezao sam pjesnik ili neki drugi splitski slikar? Pitanje je na koje se bar za sada može odgovoriti samo pretpostavkom, ali koje se ne može napustiti.

U djelu Marka Marula Pečenića nalaze se tragovi opisa raskošne ženske nošnje, oružja ratnika, stvari i namještaja njegova vremena u kojima se jasno vidi da se on bio saživio s ukusnim i bogato izrađenim proizvodima umjetničkog obrta.

U opisu Holoferna jasno se primjećuje njegov smisao za opis ratničke odjeće koja nas podsjeća na onu s groba njegova ujaka, kako već spomenuh:

*a biše se povil svionim skenderom  
i gojtane pustil, kičene biserom.  
Šapka staše s perom na glavi, doli pak  
na bedrih sa srebrom sablja tere bičak  
gledaše li ga svak; lipo ga odivaše  
dolama, ke utak zlatom prosivaše.<sup>105</sup>*



*Nadgrobna ploča Kate Žuvić u Poljudu*

Tako je slikovit i opis konja i konjanika koji se donekle podudara s ondašnjim vojskovođama među kojima je i vojvoda Žarko Dražojević prikazan na svojoj, sada istrošenoj, nadgrobnoj ploči koja je postavljena u Marulićevo vrijeme u stolnu crkvu:

*Zadaka za kōli gredihu farizi,  
a na njih do toli pokrovci grimizi,  
uzde zlati frizi, zlaćena žvaoca,  
pisana po brizi zlatom sedaoca;  
od zlata staoca sa strimi zlaćeni  
od hitra tkaoca popruzi šareni;  
a konji maščeni po rep i po grivi,  
samo tud črljeni, inuda svi sivi.<sup>107</sup>*

Istim smislom za pojedinosti on je opisao kićenu Juditinu odjeću koja nas podsjeća na lik raskošno odjevene Katarine Žuvić na njenoj spomenutoj nadgrobnoj ploči u spomenutom poljudskom samostanu, a i na popis nakita i odjeće Marulićeve nevjeste Jelene, supruge brata mu Valerija koji je on pridodao u oporuci:

*Splete glavu kosom, vitice postavi,  
kontuš s urehom svom vazam na se stavi;  
s ošvom ruke spravi, uži s userezmi,  
na nogah napravi čismice s podvezmi.  
... Zlatimi žicama sjahu se poplici,  
a trepetljicami zvonjahu uvici,  
stahu zlati cvici po svioni sviti,  
raslici, ne rici po skutih pirliti,  
Svitlo črljeniti ja rubin na prstih,  
Čafir se modriti, bilit na rukavih  
biser i na bustih, i sve od zlatih plas  
sjati se na bedrih prehitro kovan pas.<sup>108</sup>*

Takvi su opisi odjeće i u »Suzani«:

*... »svrže s sebe stara udovna odila,  
»i sta na njoj zgara zlato, biser, svila.<sup>109</sup>  
... Suknja razlicih svil dar do tla nizoka,  
kip rasta gorskih vil, tanjahta, visoka<sup>110</sup>*

»Urehe biserne«<sup>111</sup> kojim je obilovala nošnja njegove nevjeste Jelene<sup>112</sup> on često, dakle, spominje u svojim pjesmama. Taj opis gotičko-renesansne nošnje nije izostavljen ni kod koludrica u Marulićevu »Spovid koludric od sedam smrtnih grihov«:



*Srebrn pasac, srebrn nožić,  
urešena kako božić.  
Svilci traci i vričica  
spravna kako nevistica;*

Smisao za kratak opis rublja i obuće sreta se i u pjesmi »Dobri nauci« u kojoj kori redovnike zbog raskošnog odijevanja:

*Ne općite svite, oholost te stiču,  
ali svilne kite, na grih ke potiču:  
postolce žentilne, lipo izrezane  
košuljice bile, svilom priplitane;*

Očito je da su sve to odrazi raskošnog odijevanja koje je u njegovu gradu bilo pod nadošlim mletačkim vladanjem preuzelo maha u renesansnom vremenu kada je i dubrovačka vlada zabranjivala raskošnu nošnju svojim građanima, koju je zatim osuđivao i Marin Držić.

Pjesnik je opisao i ondašnji namještaj. U »Davidijadi« spominje bukovu trpezu, prekritu kožom, kojom obilovahu dalmatinske kuće XV—XVII stoljeća:

*... Stat plurina fagina mensa  
Ornamentum Aule, non invidiosa nec impar  
Pellibus instratis, quibus est circumdata...*<sup>113</sup>

Drveni krevet s nebnicom, koji je poznat u renesansnoj Dalmaciji i u Splitu XVI a i kasnijih stoljeća, opisuje u »Juditi«:

*Postilja je bila na sridu komori,  
mehka, čista, bila s pisani zastori*

Jednostavni, lapidarni opis kao u Carpacciovoj slici spavaće Orsoline sobe.<sup>114</sup>

U »Spovid koludrica« krevet ima jastuk i topli flandrijski gunj, koji bijahu doprli i do dalmatinskih kuća:

*»meka biše posteljica,  
»a od maha blazinjica;  
»pod gubicom flandriotom  
vrat mi moka biše potom.*»*<sup>115</sup>*

U »Pokladu i korizmi«, vlasnik konobe, koju spominje u oporuci, u svojoj kući, Marulić je opisao njene i kuhinjske predmete, koje su onda također izrađivali obrtnici iiskusni majstori umjetničkih zanata, lončari, kovači i rezbari:

*ležahu masuri rastrkom i sture,  
kopanje, taljuri, kotli ter parsure,  
ražnji ter varjače, komostre, gradele,  
popečci, strgače i glavnje debele;  
jošće i gostare, kimi napijahu,  
i one bokare u kihno trubljahu.  
Barili rasuti ki bihu, makare  
ležahu po puti, ne valjajuć ništare;  
horuge s obrusi, razdrte na poli,  
sir, meso i krusi, trispide i stoli.<sup>115</sup>*

Ti predmeti su poznati i u popisima splitskih kuća, konoba i kuhinja iz Marulićeva stoljeća.<sup>117</sup>

Vlasnik srebrnine opisao je i sjaj svijećnjaka u »Juditi«:

*Visoko s svićami stahu kandaliri,  
mnogimi zrakami odsivahu miri,<sup>118</sup>  
... sjahu kandaliri zlati, sedmostruci  
i bili dupliri, kako puri luci.<sup>119</sup>*

Iz svega toga se nadzire Marulovo poznavanje tvorevina ondašnjih umjetničkih zanata a ujedno se opaža jasno, kao što je već Petar Skok, primijetio, »njegovo slikarsko oko«<sup>120</sup> koje se ne samo u opisivanju mrtvih stvari koje navedosmo, već i u prikazivanju različitih živih i pokretnih prizora potpuno očitivalo. Tome je zastalno pridonijelo njegovo oštro i jasno zapažanje koje se ispoljilo u pravom pjesničkom izrazu, za koji je A. Cronia, ne osjetivši ljepotu Marulova hrvatskog jezika neumjesno tvrdio da ima »scarso valore artistico«.<sup>121</sup>

Bit će međutim da je tom zapažanju i izrazu pridonijelo i Marulićevo poznavanje likovnih umjetnosti i umjetničkih zanata, koje je istančao u kulturnoj sredini i u krugu umjetnika koji su ispunjali svojim većim i manjim djelima njegov zavičaj u ranije i u njegovo vrijeme. On, dakle, također pokazuje na podudarnost i povezivanje našega starog pjesništva s likovnom umjetnošću i tim otkriva jedinstvo naše stare kulture koju često gledamo nepotpuno i odijeljeno.

## BILJEŠKE

<sup>1</sup> *Z. Rapanić*, Ranosrednjovjekovni latinski natpisi iz Splita, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* LXV—LXVII, Split 1971, str. 274, 289. Na do sada skrivenoj strani, kao što je pisac i pretpostavljao, otkriven je pri skidanju kamene grede sa zida drugi dio natpisa i niz vrlo izrazitih kuka. Ulomak je prenesen u Muzej grada Splita.

<sup>2</sup> *Toma Arhidakon*, *Kronika*, preveo V. Rismondo, Split, 1960, str. 103.

<sup>3</sup> *Ibid.* str. 44.

<sup>4</sup> *C. Fisković*, Neobjavljena romanička Gospa iz Splita, *Peristil* 8—9, Zagreb 1966, str. 13—24.

<sup>5</sup> *C. Fisković*, Baština starih hrvatskih pisaca, Split 1971, str. 5.

<sup>6</sup> *C. Fisković*, Prinova romaničkom slikarstvu u Splitu, *Mogućnosti*, Split, XVIII/1971, br. 2, str. 218—230; *Isti*, Romaničko raspelo iz crkve sv. Križa u Splitu, *Peristil* 12—73, Zagreb, 1970, str. 5.

<sup>7</sup> *C. Fisković*, Prilog životopisu Marka Marula Pečenića, *Republika*, VI/1950, br. 4, sl. 1. Reljef je prenesen u Muzej grada Splita.

<sup>8</sup> *C. Fisković*, Trogirski majstor Mavar, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku*, Dubrovnik, XII, str. 59—80.

<sup>9</sup> Pri njenom popravku otkriveno je njeno pročelje i južni zid s uskim prozorčićima koji se može smatrati predromaničkim.

<sup>10</sup> *C. Fisković*, Umjetnost i umjetnički obrt u XV i XVI stoljeću u Splitu, *Zbornik Marka Marulića 1450—1950*, Zagreb 1950, str. 127.

<sup>11</sup> *M. Prelog*, Dalmatinski opus Bonina da Milano, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 13, Split 1961, str. 193; *D. Domančić*, Freske Dujma Vuškovića u Splitu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Splitu* 11, Split 1959, str. 41.

<sup>12</sup> *C. Fisković*, o. c. (10), str. 145.

<sup>13</sup> *C. Fisković*, Neobjavljeno djelo Blaža Jurjeva u Splitu, *Peristil* 5, Zagreb 1962, str. 45.

<sup>14</sup> *C. Fisković*, Dva pravilnika splitskih bratovština na hrvatskom jeziku, *Čakavska rič*, 2, Split 1971.

<sup>15</sup> *C. Fisković*, o. c. (5), sl. 1, 2. Glavica je prenesena 1971. godine sa solinskih ruševina u Muzej grada Splita. Palača Jurja (ili Ivana) Marulića u Zarkovoj ulici pripadala je još 1830. Marulićima i to zlataru Mati Maruliću, Arhiv mapa u Splitu, mapa Splita. Kanonik Doctor Georgius de Marulius spominje se krajem XV st. u splitskom kaptolu. Kaptolski arhiv, 2, f. 1.

<sup>16</sup> *C. Fisković*, o. c. (10), tabla VIII.

<sup>17</sup> *J. Kavanjin*, *Bogatstvo i uboštvo*, Zagreb, 1913, str. 99.

<sup>18</sup> Ta kuća je spomenuta u Marulićevoj oporuci, *P. Kolendić*, Marulićeva oporuka, Split, 1924, str. 11; V. sl. *C. Fisković*, o. c. (7).

<sup>19</sup> *C. Fisković*, Gotička drvena skulptura u Trogiru, Zagreb, 1942, str. 126, 133.

<sup>20</sup> To se doznaje iz oporuke Marulićeva ujaka viteza Ivana ili Janka de Albertis koju ovdje objavljujem u cjelini:

Hoc est testamentum quondam spectabilis equitis domini Santij de Albertis nobilis spalatensis, repertum clausum et sigillatum in cancelaria comunis Spaleti in capsula testamentorum, in cuius parte exteriori sic scriptum et annotatum erat, videlicet:

MCCCCLXXXIII, Indictione undecima, die XV junij. Spectabilis dominus Sancius de Albertis, sanus mente sensu et corpore, exhibuit mihi Antonino de Olzignano, cancelario comunis Spalati, presentem cedula, in qua asseruit esse et contineri eius ultimum testamentum et voluntatem, volens et mandans ipsum post eius obitum exequi in omnibus ut in eo; et pro maiori assecuratione eius ultime voluntatis reliquit exemplum presentis testamenti penes dominam Mariam eius consortem ad litteram prout in pre-

senti annotatum est, ut asseruit idem testator. Spalati, in domo predicti testatoris in sala magna, coram nobili ser Doymo Hieremye examinatore, presentibus ser Dominico quondam ser Joannis Cervarich de Spalato et Paulo Gudoevich de Spalato, testibus etc. Postea vero in eodem MCCCCLXXXIII, Indictione undecima, die XXVIII julij, apertum lectum et publicatum fuit presens testamentum per me Antoninum cancelarium superscriptum ad petitionem nobilium ser Hieronymi Cypico de Tragurio, ser Dominici Papali et ser Alexandri et Joannis Picenich de Spalato, coram magnifico et clarissimo domino comite et capitano Spalati existente in sala parva palacij, presentibus domino presbytero Stephano Sacich archipresbytero et domino magistro Andrea de Mutina phisico salariato et ser Salico de Conilgiano cancelario eiusdem domini comitis, testibus, etc.

In parte vero interiori sic scriptum et annotatum erat, videlicet:

Jesus Maria, die decimo septembris 1492. Al nome de lo omnipotente dio, amen.

Io Zuane de Albertis chavalier fu di misser Nicola, sano de la mente corpo et intelecto, temendo tamen i pericoli de questo mondo et ottimamente cognoscendo niuna cossa esser più certa de la morte et niuna più incerta che l'hora de epsa morte, non volgiando manchar senza testamento et cossi iassar inordinati li facti mei, ho deliberato de far questo mio ultimo testamento.

Nel qual prima recomando l'anima mia al nostro signor idio; et volgio el corpo mio, quando el piacerà al nostro signor idio chiamarmi a si, sia sepelido ne la giesia de misser san Doymo, soto el soler stano i magnifici rectori, dove io ho facto la mia sepoltura. Item lasso al capitolo de dicta giesia, casu quo predicto mio corpo serà permesso sepelir in epsa giesia, ducati cinque per anima mia. Item lasso a predicta giesia de misser san Doymo un calexe de valor de ducati vinti. Item volgio et ordino che ogni zorno in perpetuum se dieba celebrar una messa sopra l'altare de dicto sancto Doymo in dicta giesia per anima mia et de li mei passadi. Le qual messe volgio sia celebrate per misser pre Lucha Maricich, è al presente mio capelan, finchè el viverà, et per mercede soa volgio ch'el possa habitar tuto el tempo de la vita soa in la mia casa che è apresso l'arciveschovado cum le sue muralgie, in la qual habita al presente messer pre Jacomo Papiza, cum le rason et pertinentie, per mi altre volte comprada da Alesandro de Baldi. Item volgio et ordino che soprascritto misser pre Lucha per sua mercede dieba haver ogni anno li usufructi over terratico del mio terren a Bacvize, è lavorado al presente da ser Barthalomio da Chataro capitano del borgo; et dapoi la morte de misser pre Lucha predicto, volgio che succeda in suo luogo uno più povero prete che se atoverà in questa terra e che sia de bona vita et fama, et ita successive in infinitum. I qual preti ut supra succederano, habiano et haver debiano per soa mercede como di sopra è dechiarido, tenendo tamen sempre ditta casa in colmo et in coverta, ita tamen che in quanto che i manchasseno de far el debito suo in celebrar dicte messe, volgio che li heredi mascholi de mia sorella Dobriza possa et debia tuor un altro sacerdote che continue le dicte messe celebre modo et ordine superscriptis, cum questa condition che dicti heredi et successive li loro heredi mascholi debiano ellezer lo dicto capelan in perpetuum secondo che a loro melgio parerà. Ma se per caso non fosse permesso sepelire lo mio corpo in soprascritta giesia de san Doymo, volgio predicto mio corpo sia sepelido in la giesia de sancta Maria de Paludi: quo casu volgio antedicto capitulo et giesia siano privati de antedicti duo legati dei ducati cinque et de oltrascripto calexe de ducati vinti, et similiter lo oltrascripto prete de lo oltrascripto legato, et volgio et ordino che siano dati predicti ducati cinque a dicta giesia de sancta Maria de Palude essendo li sepelido, come è predicto, avanti el mio altar. Item lasso sia facto in la giesia predicta lo calexe antedicto de valore de ducati vinti; et volgio sia levato lo coverto de la mia sepoltura de la giesia de

mitter san Doymo et portato a la mia sepoltura me serà facta in predicta giesia de sancta Maria de Paludi. Item lasso et volgio che ogni zorno in perpetuum me sia celebrado una messa per antedicti frati in dicta giesia et volgio habiano per sua mercede lo terratico de lo terreno oltrascripto ogni anno, el qual lassava alo soprascritto prete. Le qual messe lasso siano dicte per l'anima mia et mei defuncti.

Item lasso in la fabrica de muri de Spalato ducati uno.

Item volgio che per i mei commissarij infrascripti sia mandato al santo sepulcro uno homo de bona fama et vita che ai dicti mei commessarij melgio parerà, et che li sia dato per sua mercede et spexe per el dicto viazo ducati cinquanta d'oro per anima mia.

Item lasso a san Chiriacho de Mergnano un chalexo de valuta de ducati cinque per anima mia.

Item lasso ducati trenta siano spesi in una pala da altaro a sancta Maria de Palude per anima mia et de li mei morti.

Item lasso a Chusmana pizochara, fo fia de Mizarello, al presenta habita cum mi, un terren arrativo apreso la giesia de sancta Trinita, de vreteni quatordece in circha, lavorato per Milon favero. Item lasso a dicta Cusmana in vita soa tantum, per soa habitatione volendo lei stantiar in questa terra, una mia caseta apreso el forno de quelli de Petracha et apreso la casa è al presente de magistro Christopharo Negro; la qual casa dapoì la sua morte et el terren soprascripto a lei lassado tornar debi in la mia commissaria.

Item volgio et ordino che Dobriza mia sorella habia de li beni paterni ducati setecento secondo la ordinatione de nostro padre, la qual in tuto volgio sia exeguita. Per i qual ducati setecento volgio che l'habia, se a lei parerà, i mei terreni posti al Barchagno, de vreteni setanta in circa, tegnudi et lavoradi per Dobrich murlacho, per Zorzi zenero de Scharaboi, per Lorenzo marangon et per uno altro lavoradore, cum le saline sono in dicto luogo, cum tute soe rasono et pertinentie; item la casa cum la botega è apreso soi fioli de Picenich: tien dicta casa i predicti fradelli e la botega tien magistro Biasio orexe. La qual tamen botega volgio Maria mia consorte galde in vita soa et da puoi la sua morte pervenga in dicta Dobriza et in suoi fioli secondo l'ordine predicto, et questo non obstante dicta Dobriza habia refudato tuti i beni paterni et materni a nui fradeli, como ne appar publico instrumento, cum questo che se dicta Dobriza over suoi fioli non se contentesse de tuor dicta casa e botega per valuta de dicti ducati setecento, volgio in questo caso li siano dati altri terreni dove melgio parerà a li mei commissarij per stima per loro commissarij da esser facta per lo amontare de dicti ducati setecento.

Item lasso a Piero Picenich, mio nievo, fiol de dicta Dobriza, in spetialità soa propria le mie saline le qual sono a Palude et uno terren in soa spetialità ut supra, dapoì videlicet la morte de Maria mia consorte; el qual terren è posto drio li horti del borgo de Spalato, lavorato per magistro Marin cimadore.

Item lasso a Zuana, mia neza, fiola de quondam Franceschina mia sorella, ducati setecento lassadi per el quondam nostro padre, secondo la sua ordinatione et questo non obstante la refutatione de sua madre, come è dicto de sopra de le altre.

Item lasso a Domenego de i Papali, mio cugnado, uno terren a Bacvize de vreteni oto in circa, sopra el qual terren sono le vide de dicto Domenego. Ancora lasso a dicto Domenego la mia parte del terren posto a Visocha, del qual è lavorador Stephano Slaterich, el qual terren ho in compagnia cum li heredi de quondam ser Nicolo de Papali, fo suo padre. Item lasso a dicto Domenego la parte mia del horto posto a Pozobon, el qual io ho de compagnia cum dicto Domenego et fradelli: tien pre Jacomo Pulisich e Zorzi ————.

Item lasso a Piero, fiol de Domenego Papali e de Marcella, la mia casa nuova la qual ho fato fabricarmi; item uno terren posto a Jame, el qual

comprai da ser Francescho de Hieremia. Item lasso a dicto Piero un altro terren over prado che comprai del dicto ser Francescho de Hieremia, posto apresso la fimara de Sernoviza. Item lasso al dicto Piero un terren posto a Ravnize: lavorador Radoe Corbochovich pelizaro.

Item lasso a Jubiza de Miliza et a suoi fioli una mia caseta de masiera, in la qual al presente habita, posta in borgo, cum uno octavo de un vreten per suo orto, per anima mia, cum questo che, se dicta Jubiza manchasse senza fioli legittimi, dicta caseta et orto pervegna in la mia commissaria.

Item lasso a Maria mia cara consorte, oltra la sua dote et contradote (la qual è in tuto ducati mille e setecento, la qual volgio la dita se possi cavar dove melgio a lei parerà, et habia per stima per li infrascripti commissarij mei da esser facta senza contradictione de alguna persona) tuto el mio mobile ho si in chasa como fuor de chasa per ciaschaduno modo e via; item el mio forno cum tuti livelli sono circum circa dicto forno, cosi quelli se schodeno dentro de la corte de dicto forno, como de fuora de epsa corte.

Item lasso a Dobriza relicta ser Nicolo Picenich, mia sorella oltrascripta, ducati cento et a Zuana, fiola quondam Franceschina mia sorella, ducati tresento secondo la ordinatione et testamento de quondam madona Bira mia madre.

Preterea perchè la bona memoria de quondam misser Nicola mio padre lassa et ordina nel suo ultimo testamento che del residuo de li suoi beni, zoè de la terza parte de epso residuo oltra di quello possio testar io, seano maridate tante donzelle, lasso et ordino siano maridade de dicta terza parte tute le fiole de mio cugnado Domenego Papali et seano dotade secondo ali commissarij per mi substituti in testamento de dicto quondam mio padre melgio parerà.

In tuti veramente altri mei beni mobile et stabile, rason e actione quomodocumque et quovismodo a mi spectante et pertinente et in l'avegnir haverano a spectar et pertener quovis titulo et jure successionis, lasso et instituischo mia universal herede Maria mia consorte predicta. Preterea, casu quo Mathio vegnerà a manchar de questa vita insane mentis, li instituischo herede universal in tuti suoi beni mobili et stabili, rason e actione quovismodo a lui spectante et pertinente et in futurum spectar et pertener potesse quomodocumque, prefata Maria mia consorte.

Volgio tamen et ordino che del mio residuo sia extracto la parte a mi spectante de la chasa grande, tien quel de Petracha, che fo de mio avo materno. La qual parte mia de casa lasso a ser Hieronymo de Cosa de Petracha.

I mei commissarij et de questo mio testamento executori volgio siano prefata Maria mia consorte et Domenego de Papali mio cugnado et Marcho Picenich mio nevodo, ai quali recomando l'anima mia, et Mathio mio fradelo. Preterea per auctorità a mi tributa dal quondam misser Nicola mio padre in suo testamento instituischo commissaria, in luogo de quondam madona Bira mia madre, Maria mia consorte predicta a exequir predicto testamento de prefato mio padre. Item amanchendo io de questa vita, lasso et instituischo commissario in mio luogo a exequir predicto testamento de prefato quondam mio padre ut supra, Domenego de Papali mio cugnado soprascripto. Li qual volgio possino exequir in omnibus soprascripto testamento si come la persona mia propria et de antedicta quondam madona Bira.

Et questo volgio sia mio ultimo testamento et ultima voluntà, el qual volgio valgia per rason de testamento et, casu quo per raxon de testamento non valesse, volgio valgia per rason de codicillo over per chadauna altra rason melgio valer potesse, cassando et annullando ogni altro mio testamento fato per avanti.



Quo testamento per me cancellarium superscriptum lecto, constituti ibidem nobilis ser Hieronimus Cipicus de Tragurio nec non nobiles ser Alexander et Joannes Picenich de Spalato, nominibus quibus ut infra intervenientes, pro favore et liquidatione jurium suorum, presente quoque ibidem nobili ser Dominico de Papali, actualiter prodixerunt coram ultrascripto magnifico et clarissimo domino comite, existente in sala parva palatij ut ultra, infrascriptam oppositionem et contradictionem, narrantes opposites ac contradicentes ultrascripto testamento et protestantes ut in ea.

Tenor superscripte oppositionis seu contradictionis:

Coram vobis magnifice pretor etc. comparo io Hieronymo Cippico per nome de donna Zuana mia consorte come fiola et herede de quondam madona franceschina et etiam herede de quondam madona Bonava, sono sorelle de misser Zanze et Mathio de Albertis et herede ad essi sublegate per el testamento de quondam misser Nicolo de Lion de Albertis lor paare, insieme cum ser Alexandro e Zuane Picenichi comparenti per nome de la lor madre madona Dobriza, fo per simile sorella de li detti misser Zanze et Mathio et herede sublegata a quelli, et item per nome proprio so de lor et altri fradelli chome heredi de la ditta: opponendo et contradicendo al testamento de esso misser Zanze, al presente avanti de la vostra Magnificentia aperto letto e publicato, chome inofficioso impertinente et chome in tuto quello el preiudicasse et derogasse over preiudicar et derogar potesse ale raxon et action nostre presente et future quovis modo et titulo; protestando insuper ali commissarij heredi et legatarij, per lui in quello instituidi, et ali altri detentori possessori et gubernatori de beni cossi paterni chomo materni deli ditti misser Zanzi e Mathio, per via alchuna e raxon detinenti possidenti et governanti, de ogni danno et interesse juris et extra: zoè de alienation, malignation, dispensation et ogni diminution de beni stabeli et mobeli, presenti et futuri, a nuj anteditti nominibus quibus supra et quocumque alio nomine pertinenti et pertenturi et de ogni spexa de lite che occorresse et per chaxon de li ditti occorer potesse; protestando a quelli in li lor proprij beni presenti et futuri, meliori iure modo via et forma quibus protestari aut protestando denuntiari valeat et possit; rogantes etc. ut hanc nostram oppositionem contradictionem et protestationem scribere reponere et annotare debeas in actis cancelarie debite et solemniter, omni ordine servato qui in talibus fieri et servari solent.

Splitski spisi, sv. 40, Oporuke, str. 583—586. Historijski arhiv u Zadru. O oporuci je kratko pisao A. Belas u Jadranskom dnevniku, Split, 10. 13. VI, 1938, str. 4.

<sup>21</sup> K. Prijatelj, Studije o umjetninama u Dalmaciji, II, Zagreb, 1968, str. 19.

<sup>22</sup> C. Fisković, Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LII, Split, 1949, str. 3, sl. 1.

<sup>23</sup> L. Hauser, Lapidi sepolcrali nella chiesa del convento delle Paludi presso Spalato, Bullettino di archeologia e storia dalmata XXI, Split, 1898, str. 170, tabla X. Pri otvaranju groba Katarine Žuvić nadeni su ulomci svi-lene odjeće s platnenom postavom. *Ibid.* XXIV, Split, 1901, str. 77;

D. Božić-Bužančić, Odjeća Splitske XVI i XVII, Anali Historijskog Instituta u Dubrovniku, X—XI, Dubrovnik, 1966, str. 163. Na ploči, kako to natpis jasno pokazuje, nije prikazana Jelena Žuvetić rođena Cerineo udata u Splitu iz 1583. godine!

<sup>24</sup> Reljefne ploče Katarine Žuvić i neznanke su objavljene u Č. M. Iveković, Dalmatiens Architectur und Plastik, Wien, tabla. 234/2.

D. Kečkemet, Renesansna klesarsko-kiparska djela u Splitu, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 7, Split, 1953, str. 81; *Isti*, L'influence directe de l'Antiquité sur la sculpture de la Renaissance à Split, Bulletin de CIHA, année IV, Paris 1969, str. 20. Ne bih se složio s pripisivanjem marjanskog reljefa sv. Ivana Nikoli Firentincu zbog nespretnog okvira i ukočenog lika

evangeliste. Firentinac je stigao u Dalmaciju iz napredne Donatellove škole i odmah pokazao u trogirskoj krstionici svoju darovitost kojom nadmašuje to djelo nepoznatog splitskog majstora koji radi pod njegovim utjecajem.

<sup>25</sup> C. I. L. III. br. 2082, Berlin 1873. *Momsen* je pogrešno zabilježio da je natpis u suhomedini franjevačkog vrta, jer se jasno vidi da nije naknadno uzidan u stražnji zid kapele. Već ga je prije *Momsena J. Gardner Wilkison* (Dalmatia and Montenegro I, London, 1848, str. 150) vidio uzidanog.

I braća Vitturi su dali uzidati u svoju crkvicu posvećenu Gospi u Kaštel-Lukšiću, antički poganski natpis 1530. godine. C. *Fisković*, o. c. (10), str. 139. O toj crkvi vidi i članak D. Diane u Prilozima povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 19, u tisku.

<sup>26</sup> C. *Fisković*, Istraživanja u srednjovjekovnoj crkvi sv. Nikole u Splitu, Historijski zbornik II, 1—4, Zagreb, 1949, str. 211; J. T. i M. *Marasović*, Crkva Svete trojice u Splitu, Split, 1971. Nakon objavljivanja te knjige otkrivena je sred unutrašnjosti crkve velika apsida antičke zgrade koja se svojim polukružnim zidom spaja s ranije otkrivenim pobočnim.

<sup>27</sup> P. *Kolendić*, o. c. (18), str. 26, 27.

<sup>28</sup> J. *Kavanjin*, o. c. (17), str. 89.

<sup>29</sup> L. *Katić*, Novi arhivski podaci o Tomi Nigrisu, Anali Historijskog instituta u Dubrovniku IV—V, Dubrovnik, 1956, str. 231.

<sup>30</sup> C. *Fisković*, Nigrisove uspomene u Splitu, Tkalčićev zbornik II, Zagreb, 1958, str. 281—295.

<sup>31</sup> P. *Kolendić*, o. c. (18), str. 10.

<sup>32</sup> C. *Fisković*, Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu, Rad JAZU, Odjel za likovne umjetnosti i muziku, IV. Zagreb, 1950, str. 10, sl. 48. G. *Novak* je posumnjao da je grb na tom zidu Loredanov iako se na njemu jasno vide tragovi šest cvjetova, znamen obitelji toga gradskog kneza.

<sup>33</sup> *Ibid*, str. 6.

<sup>34</sup> K. *Cicarelli*, Reljef Firentinčeve škole u Splitu, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 7, Split, 1953, str. 29.

<sup>35</sup> C. *Fisković*, o. c. (10), str. 141; *Isti*, Aleši, Firentinac i Duknović u Trogiru, Bulletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU, VII, br. 1, Zagreb, 1959, str. 40.

<sup>36</sup> M. *Marulić*, Plavca nova, priredili T. Maroević-M. Tomasović, Split, 1971, str. 160.

<sup>37</sup> C. *Fisković*, o. c. (10), str. 137.

<sup>38</sup> M. *Marulić*, Judita, Suzana, Pjesme, Zagreb, 1970, str. 130.

<sup>39</sup> P. *Kolendić*, o. c. (18), str. 11.

<sup>40</sup> G. *Praga*, Documenti intorno ad Andrea Alessi, Rassegna Marchigiana, VIII n. 3, Pesaro 1929, dokumenat br. 45. Praga nije objavio i slijedeći dokumenat u cjelini pa ga stoga ovdje iznosim čitava:

Pacta pro operaria campanili S. Doimi.

12 januarij 1480.

Vir nobilis spatatensis ser Petrus Srichia tanquam operarius ecclesie sancti Doimj, cum voluntate et consensu magnifici domini Marci Bondumerij dignissimi comitis et capitanei Spalati, interveniente etiam consensu et voluntate Reverendi domini Maphei de Monte procuratoris ac locumtenentis Reverendissimi domini Archiepiscopi Spalatensis ex una, et magister Andreas Alexi quondam Nicolai lapicida ex alia, sponte per se suosque heredes, communis concordio, venerunt ad hec pacta et has conventiones, videlicet quod ipse magister Andreas pro huiusmodi laborerijis construendis ab ipso ser Petro, expensis planchas veteres que sunt super volto exeunti inter campanile et ecclesiam sancti Doimj, et etiam terratiam, que exinde essent removenda et

magister Andreas promittit et solemniter se obligavit remove omnibus suis deinde facere bonam ac sufficientem terratiam ad arbitrium boni magistri, ita quod aqua non possit strafundere seu trapassare, et deinde super ipsa terratia ponere bonas et sufficientes planchas grossas domidijs que sint incastrata et tendant ad scacheriam faciendo etiam fodias circumcirca ipsum voltum ubi essent finite; et cum planchis veteris que removebuntur ab ipso volto cohoperire podia que sunt super ipso volto, ita quod aqua non remaneat super ipsis podijs. Et insuper promisit ipso magister Andreas facere sumptibus suis scallam que est super volto et duos scalinos quibus itur in campanile, dimittendo tamen lapidem magnum qui est super ipsa scalla; habendo ipse nomine ipsius operarie, ducatos auri quadraginta et etiam habere debet lignamina que nunc habet ipsa ecclesia ad ipsum opus perficiendum. Que quidem laboreria finiri et perfici debent per ipsum magistrum Andream hinc ad dimidium mensem augusti proxime futurum, omni exceptione remota. Que omnia dicte partes nominibus quibus supra, per se suosque heredes ac successores habere firma rata et grata etc. Actum Spaltati etc., presentibus magistro Johanne tinctore quondam magistri Michaelis et Civitano Migliaevich testibus etc., coram viro nobili spatatensi ser Michaelae de Avantio consiliario loco examinatoris.

Splitski spisi, sv. 34, (1478—1480) str. 297. Historijski arhiv u Zadru.

<sup>41</sup> P. Kolendić, o. c. (18), str. 11.

<sup>42</sup> G. Praga, o. c. (40), dokumenat 22, 24, str. 11 (posebnog otiska), dok. 32, 63, 75.

<sup>43</sup> Ibid. str. 12.

<sup>44</sup> P. Kolendić, o. c. (18), str. 12, 20; I. Bulić, Pabirci po Marulićevoj oporuci, Prigodom otkrića Marulićeva spomenika dne 25. srpnja 1925. Dvije rasprave, Split, 1925. str. 11. Bulić je smatrao da je Katuša »rekbi prijateljica« Marulićeva brata Valerija. Bila mu je međutim prilježnica, s kojom je imao sina Antuna i kćer Biru. Ona je obrađivala zemlje Marulićevih na Marjanu. C. Fisković, o. c. (5), str. 107.

<sup>45</sup> P. Kolendić, o. c. (18), str. 9.

<sup>46</sup> Ibid, passim; I. Bulić, o. c. (44), str. 11.

<sup>47</sup> V. Gligo, Životopis Marka Marulića Splitsanina, što ga sastavi njegov sugrađanin Frano Božičević, Nedjeljna Dalmacija, Split, 19. XII 1971. str. 12; A. Cronia, M. Marulo, Enciclopedia italiana, XXII, Rim, 1934, str. 463.

<sup>48</sup> N. Šop, Latinske pjesme Marka Marulića, Zbornik Marka Marulića, Zagreb, 1950, str. 8, 9.

<sup>49</sup> Ibid, str. 13.

<sup>50</sup> Ibid, str. 22, 23.

<sup>51</sup> M. Marulić, o. c. (38), str. 109—110.

<sup>52</sup> M. Marulić, o. c. (36), str. 131.

<sup>53</sup> N. Šop, o. c. (48), str. 19.

<sup>54</sup> C. Fisković, o. c. (10), str. 137, 139; Arhiv za poviestnicu jugoslovensku VI, Zagreb, 1863, str. 231.

<sup>55</sup> A. Bacotich, Un carme consolatorio di Marcantonio Sabellico a Coriolano Cippico di Traù, Archivio storico per la Dalmazia, Anno VI, vol. XII, fasc. 69, Rim, 1931, str. 438.

<sup>56</sup> C. Fisković, o. c. (5), str. 98.

<sup>57</sup> A. Bacotich, o. c. (55), str. 433, bilješka 2.

<sup>58</sup> C. Fisković, o. c. (10), str. 140.

<sup>59</sup> L. Jelić-Fr. Bulić-S. Rutar, Guida di Spalato e Salona, Zadar, 1894, str. 61, 221; C. Fisković, o. c. (10), str. 137.

<sup>60</sup> Ibid.

<sup>61</sup> J. Šižgorić Šibenčanin, Elegije i pjesme, Zagreb, 1966, str. 16.

<sup>62</sup> C. Fisković, Kultura dubrovačkog ladanja, Split, 1966, str. 30; Isti, Naši graditelji i kipari XV—XVI st. u Dubrovniku, Zagreb, 1947, str. 74.

<sup>63</sup> C. Fisković, Radovan, Zagreb, 1965, tabla 50, str. 13.

<sup>64</sup> D. Kečkemet, Figuralna skulptura romaničkog zvonika splitske katedrale, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 9, Split, 1955, sl. 13. Ne slažem se s tumačenjem prizora na str. 109—110.

<sup>65</sup> M. D. Grmek, Srednjovjekovne rasprave Jakobela Vitturija Trogirana o liječenju lovnih ptica i konja, Zagreb, 1969, str. 26.

<sup>66</sup> M. Marulić, o. c. (38), str. 161.

<sup>67</sup> Ibid. str. 48.

<sup>68</sup> P. Popović, Maroje Mažibradić, Glas SAN, CLVI, Drugi razred, 79, Beograd, 1933, str. 17. Na Pelješcu je selo Podobučje, a ne Obučje, kako pogrešno ponavlja pisac; C. Fisković, o. c. (62, 1), str. 32; K. Jireček-J. Radonić, Istorija Srba, II, Beograd, 1952, str. 195, 289.

<sup>69</sup> J. Šižgorić, o. c. (61), str. 29.

<sup>70</sup> C. Fisković, Gazarovićevo ljetnikovac u Visu, Hrvatsko kolo, Zagreb, 1946, str. 118; T. Maroević, Gazarovićevo, Ribarsko prigovaranje, Dubrovnik XIV, br. 3, Dubrovnik 1971, str. 83.

<sup>71</sup> V. Gligo, o. c. (47).

<sup>72</sup> G. Praga, o. c. (40), str. 24, posebnog otiska, bilješka 1.

<sup>73</sup> C. Fisković, o. c. (35, 2), str. 39.

<sup>74</sup> C. Fisković, o. c. (10), str. 144.

<sup>75</sup> V. sl. Č. M. Iveković, o. c. (24), tabla 223/1.

<sup>76</sup> V. sl. Ibid. tab. 214/4; C. Fisković, o. c. (10), tabla X.

<sup>77</sup> Vidi bilješku 20.

<sup>78</sup> V. sl. Vj. Klaić, Povijest Hrvata III, dio I, Zagreb, 1911, str. 415.

<sup>79</sup> M. Marulić, o. c. (38), str. 46, 47.

<sup>80</sup> F. Bulić—Lj. Karaman, Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927, str. 210. Autori donose natpis nepotpuno i s nekim pogreškama. Iako je vrlo trošan dade se uz ranije podatke ovako pročitati, na vrhu ploče:

IANCIVS ALBERTVS  
NICOLAI ALBERTI

·F·

na vrpci pod nogama:

JANCIVS HIC SITVS EST. VENETVS CVI CLARA SENATVS DETVLIT  
AVRATAE MVNERA MILITIAE  
VT SVA QVANTA FORET PARITER VIRTVSQVE TESTARETVR HONOS  
TALIS EST ET VLTRO DATVS

Nepotpuno ga donosi i A. Ciccarelli, Opuscoli rigvardanti la storia degli uomini illustri di Spalato, Dubrovnik 1811, str. 20; D. Kečkemet, o. c. (24), str. 74. Na ploči nije prikazan Nikola!

<sup>81</sup> Igor Fisković, Prijedlog za Jurja Petrovića, Peristol 8—9, Zagreb, 1966, str. 75.

<sup>82</sup> C. Fisković, o. c. (5), str. 105.

<sup>83</sup> C. Fisković, o. c. (10), str. 147.

<sup>84</sup> Ibid. str. 148.

<sup>85</sup> Ibid. str. 149; G. Praga, o. c. (40), dokumenat 35; (1475, 26. IV, ...magistri Gregorii quondam Viti de Tragurio...).

<sup>86</sup> N. Šop, o. c. (48), str. 17.

<sup>87</sup> C. Fisković, o. c. (10), str. 150.

Medu splitske zlatare treba ubrojiti i Andriju za kojega doznajem i iz oporuke njegove žene Lukine: In Christi nomine. Amen. Hoc est testamentum quondam domine Luchine uxoris magistri Andree aurificis..... cuius tenor talis est: 1470 adi 4 marzo. io luchina dona de magistro Andrea orese fazo el mio testamento.... Item lasso..... la mia argentaria a onde che se faza uno pano a S. Maria di palude su a laltaro come se entra in lagiesia ala banda sinistra, e che se faza cum tremoli de argento zoe once 2 de argento.....

Franjevački arhiv na Poljudu.

<sup>88</sup> *Ibid.* str. 119.

<sup>89</sup> P. Kolendić, o. c. (18), str. 24.

<sup>90</sup> C. Fisković, o. c. (5), str. 93. Albertijeva palača se prepoznaje po njihovju grbu vrh dvorišna ulaza. Sagrađena je uz srednjovjekovna sjeverna gradska vrata u Kružičevoj ulici koja ide uporedo iza gradskog zida na Pisturi od sjeverozapadnog kuta Dioklecijanove palače. U XIX stoljeću je pripadala obitelji Bernardi i u Arhivu mapa je označena njihovim imenom. Ta obitelj joj preinači trecentistički gotički izgled, ali se srednjovjekovni izgled te četverokatnice još primjećuje u njenom uskom i visokom obliku podignutom na uskoj zemljišnoj čestici. Ostala su velika dvorišna vrata s dovratnicima porubljenim štapom (porta bastonata) vrh kojih su glavice uspravno poredanih listova koje nose oštri luk s lunetom sred koje je reljefni Albertijev grb; štit s dva kosa pojasa, okružen izmjeničnim zupcima i kutnim lišćem. Uz ta vrata je uski vratarev prozorčić. Dvorište je zbijeno i nagršeno, pročelje prošireno i izmijenjeno običnim otvorima i renesansno-baroknim plitkim balkonom, a i stubište s glavnim prizemnim vratima barokizirano. Ipak na uskom starijem dijelu još su dva gotička prozora, onaj na trećem katu ima uz četvorni otvor uz dovratnike lisnatih glavica i dva osmerostrana polustupića, ponešto neobičan motiv ali se sreća u Trogiru na Čipikovoj palači. Na četvrtom katu, koji ima oštri zabat tako da se dvokrilni krov po srednjovjekovnom običaju vidi, obični je gotički prozor. Prvi kat je opasan reljefnim zidnim vijencem gotičke profilacije. Sve to odava nekadašnji raskošni ukras kuće koja se isticala u uskoj ulici srednjovjekovne četvrti među gotičkim kućama. To je vjerojatno ona kuća u kojoj je 21. rujna 1449. pred gradskim knezom i ostalim svjedocima sklopljen ženidbeni ugovor između Nikole Pečenića i Dobrice Albertis, pjesnikovih roditelja.

I. Slamnig pretpostavlja (M. Marulić, o. c. (39), str. 23) da je možda Kata Obirić kojoj je Marulić uputio poznato pismo iz roda Albertijevih. Međutim treba upozoriti da J. Kavanjin (o. c. (17), str. 98, 101, 120) razlikuje Albertiće od Obertića, pače piše da oni izumriješe:

*I Obertići s njima paka,  
muško diete ne dadoše,  
ki bi uzdržo kuće traka,*

Alberti su živjeli do naših dana u Dalmaciji, odakle su iselili u Italiju.

<sup>91</sup> P. Kolendić, o. c. (18), str. 12.

<sup>92</sup> C. Fisković, o. c. (5), str. 106.

<sup>93</sup> D. Farlati, *Illyrici sacri*, III, str. 397; C. Fisković, *Dalmatinski srednjovjekovni majstori u Bosni i Hercegovini*, Zbornik simpozija Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura, Zenica, 1971, u tisku.

<sup>94</sup> G. Praga, o. c. (40), dokumenat 70, 73, 74, 75.

<sup>95</sup> C. Fisković, o. c. (10), str. 155; Isti, o. c. (5), str. 95.

<sup>96</sup> C. Fisković, o. c. (10), str. 153.

<sup>97</sup> Lj. Karaman, *Notes sur l'art byzantin et les Slaves catholiques de Dalmatie, L'art byzantin chez les Slaves*, Recueil Uspenskiy II, Paris, 1932, str. 357, br. 16. Autor ga samo spominje pripisujući ga domaćoj školi. Po nekim zapažanjima K. Ciccarelli smatram da bi mogao potjecati iz Vuškovićeve kruga. Na poliptihu su prikazani, na vrhu Ecce homo, Gabriel i Djeвица, u sredini Gospa dojilja sa sinom a uz nju sv. Ivan Trogirski, sv. Lovre, sv. Katarina i Magdalena s gotički ispisanim imenima i pobožnim natpisom pri dnu poliptiha.

O Vuškoviću: G. Gamulin, *Bogorodica s djetetom u staroj umjetnosti Hrvatske*, Zagreb, 1971, str. 137, tabla XX.

<sup>98</sup> C. Fisković, o. c. (10), str. 145.

<sup>99</sup> C. Fisković, o. c. (5), str. 101.

<sup>100</sup> Š. Ljubić, *Commissiones et relationes venetae*, I, Zagreb 1876, str. 140. Tu se spominje njegov izbor za gradskog kneza u Zadru, ali ga u popisu tih knezova nema, A. de Benvenuti, *Storia di Zara*, I, Milano 1944, str. 373.

- <sup>101</sup> C. Fisković, o. c. (5), str. 123.
- <sup>102</sup> C. Fisković, o. c. (62, 2), str. 96.
- <sup>103</sup> M. Marulić, o. c. (38), str. 110.
- <sup>104</sup> D. Berić, O slikaru Marku Marulu Pečeniću, Slobodna Dalmacija, Split, 1. VII 1950, str. 2.
- <sup>105</sup> C. Fisković, o. c. (10), tabla XIII; Slike drvoreza vidi u: M. Marulić, Judita, predgovor M. Kombola, tekst i tumač M. Kušara revidirao V. Štefanić, koji je u pogovoru pisao i o drvorezima, Zagreb, 1950, str. 33, 36, 38, 49, 64, 81, 86, 89, tabla VI—IX. V. Štefanić, kao i D. Berić (o. c. /103/) pretpostavljaju također da je Marulić ilustrirao »Juditu«.
- <sup>106</sup> M. Marulić, o. c. (38), str. 47.
- <sup>107</sup> *Ibid.* str. 48.
- <sup>108</sup> *Ibid.* str. 72.
- <sup>109</sup> *Ibid.* str. 100.
- <sup>110</sup> *Ibid.* str. 108.
- <sup>111</sup> *Ibid.* str. 112.
- <sup>112</sup> P. Kolendić, o. c. (18), str. 24—25; D. Božić—Bužančić, o. c. (23), str. 166.
- <sup>113</sup> N. Šop, o. c. (48), str. 18. Kožne korice spomenutog Pravilnika Bratovštine mornara u Splitu, koji se čuva u knjižnici Male braće u Dubrovniku, s utisnutim cik-cak pačetvorinama ispunjenim palmicama i biserjem, pokazuje iako čedno da se u Splitu Marulićeva vremena ukrašivala koža.

O upotrebi i ukrašavanju kože u Dalmaciji:

Lj. Karaman, Pregled umjetnosti u Dalmaciji, Zagreb, 1952, str. 79, sl. 184; C. Bima, Giorgio da Sebenico, Milano, 1954, tabla 33. Oba pisca su objavila pogrešno izvezenu tkaninu kao ukrašeni kožni antependij. Ta izvezena tkanina nalazi se u Galeriji umjetnina u Splitu. Među već spomenute kožne antependije treba ubrojiti onaj sa slikom sv. Jurja na konju u borbi sa zmajem u crkvi sv. Todora u Okrugu Gornjem na Čiovu; onoga s tri slike, Gospe s Djetetom, sv. Ivana Trogirskog i sv. Lovre u razgranatim okvirima i onaj s likom sv. Barbare u crkvi sv. Petra u Trogiru. Već smo spominjali i tri na Pelješcu; dva u crkvi sv. Lovrinca u Zukovcu in alto i jedan u crkvi sv. Jakova u Mokalju. U sakristiji župne crkve u Omišu su ostaci triju antependija s likovima sv. Antuna Padovanskog i Ivana Krstitelja, sv. Antuna opata i s prizorom silaska Duha svetoga iz istoimene crkve. Vidi i: V. Han, Upotreba dekorativne kože u renesansnom Dubrovniku, Anali Historijskog Instituta JAZU u Dubrovniku, IV—V, Dubrovnik, 1952, str. 245;

K. Stošić, Sela Šibenskog kotara, Šibenik, 1941, str. 190; C. Fisković, Kuća povjesnika Pavla Andreisa u Trogiru, Izdanje Historijskog arhiva u Splitu, sv. 7, Split, 1969, str. 220; *Isti*, o. c. (14), bilješka 26.

<sup>114</sup> M. Marulić, o. c. (38), str. 86. Uporedi V. Carpacciovu sliku s krevetom sv. Ursule, A. Venturi, Storia dell'arte italiana VII/IV, sl. 445, Milano 1915; Vittore Carpaccio catalogo a cura di P. Zampetti, Venezia, 1963, str. XXVIII, 59; D. Božić—Bužančić, Prilog poznavanju interjera kuće u Splitu iz druge polovice 16. vijeka, Tri priloga, Izdanja Historijskog arhiva u Splitu, Split, 1961, str. 100; C. Fisković, o. c. (113), str. 219.

<sup>115</sup> M. Marulić, o. c. (38), str. 173.

<sup>116</sup> *Ibid.* str. 164.

<sup>117</sup> D. Božić—Bužančić, o. c. (113), str. 101, 102.

<sup>118</sup> M. Marulić, o. c. (38), str. 63.

<sup>119</sup> *Ibid.* str. 100.

<sup>120</sup> P. Skok, O stilu Marulićeve Judite, Zbornik Marka Marulića, Zagreb, 1950, str. 236. Ponovo treba upozoriti na piščevu pogrešku (str. 240) da se u Marulićevoj knjižnici nalazi Libellus de arte piscandi na koju ga je zaveo Rački, mjesto Libellus De arte picture, kako je točno objavio Kolendić, (o. c. str. 18).

<sup>121</sup> A. Cronia, o. c. (47).